

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาได้อาศัยแนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์และช่วยสนับสนุนผลการศึกษาระหว่างกันโดยแบ่งออกเป็นกลุ่มดังนี้

- 1.แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
- 2.แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน
- 3.นโยบายและแผนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

2.1.1 ขอบเขตและความหมายของการท่องเที่ยว

คำว่า การท่องเที่ยว (Tourism) ได้มีผู้ให้คำจำกัดความไว้ค่อนข้างหลากหลาย ดังนี้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่าเป็นการเดินทางภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดไว้ 3 ประการคือ

- 1.เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
- 2.เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ
- 3.เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดก็ตาม ที่มีค่าใช้จ่ายหรือหารายได้

สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วท.) , 2540 อ้างจาก Mc Intosh and Goeldner (1984) ได้สรุปไว้ว่า การท่องเที่ยว (Tourism) หมายถึง ผลรวมของปรากฏการณ์ต่างๆ และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับธุรกิจและบริการต่างๆรวมทั้งกับรัฐบาลประเทศเจ้าภาพ และประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องอยู่ในกิจกรรมหรือกระบวนการในการดึงดูด ด้วยการให้การต้อนรับที่อบอุ่นไปพร้อมๆ ไม่ตรีจิตแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน

ทั้งนี้ วท. ได้สรุปเพิ่มเติมเพื่อชี้ให้เห็นความหลากหลายของรูปแบบการท่องเที่ยวว่าการเดินทางของคนเพื่อไปท่องเที่ยวยังที่แห่งหนึ่ง มักจะไปเกี่ยวข้องกับหน้าที่การงานของผู้อื่นี่เองจึงเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่โยงใยกันขึ้น การเดินทางไปสถานที่ใหม่ได้มีการใช้สถานที่นั้นๆ ใช้สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆและบริการที่มีอยู่มากบ้างน้อยบ้างตามศักยภาพของแต่ละบุคคล การเดินทางของแต่ละบุคคลต่างมีจุดมุ่งหมาย วิธีการ และความพึงพอใจที่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงเกิดรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลายและมีการเรียกขานต่างๆกันแต่ละรูปแบบตามมุมมองหรือมิติต่างๆซึ่งจำแนกได้ดังนี้

มิติด้านทรัพยากร

- Natural Tourism
- Cultural Tourism
- Historical Tourism
- Rural Tourism
- Endemic Tourism

มิติด้านกิจกรรม

- Wilderness Tourism
- Adventure Travel
- Natural History Tourism
- Alternative Tourism
- Experience Travel
- Cultural Travel
- Value-added Travel
- Entertainment
- Sport
- Recreation

มิติด้านการตลาด

- Mass Market
- Elite Market
- Back Packing Market

- Individual Market
- International Market
- Domestic Market

มิติด้านการจัดการ

- Sustainable Tourism
- Conservation Tourism
- Eco-tourism

Lawson and Bovy (1977) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยวเป็นการนันทนาการ (Recreation) รูปแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นการใช้เวลาว่าง (Leisure Time) ที่มีการเดินทาง (Travel) เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปพักผ่อนยังอีกที่หนึ่งซึ่งถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยว

R.W.Mc Intosh (1972) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นการเดินทาง โดยใช้เวลาว่างเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม โดยมีแรงกระตุ้น (Motivation) จากความต้องการในด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรม ด้านการปฏิสัมพันธ์ และด้านสถานะหรือเกียรติคุณ

Webster Dictionary ได้ให้ความหมายว่า “Tourism (n.) , 1.the practice of traveling for recreation 2. The guidance or managment of tourism 3. a: the promotion or encouragement of touring b: the accommodation of tourism.

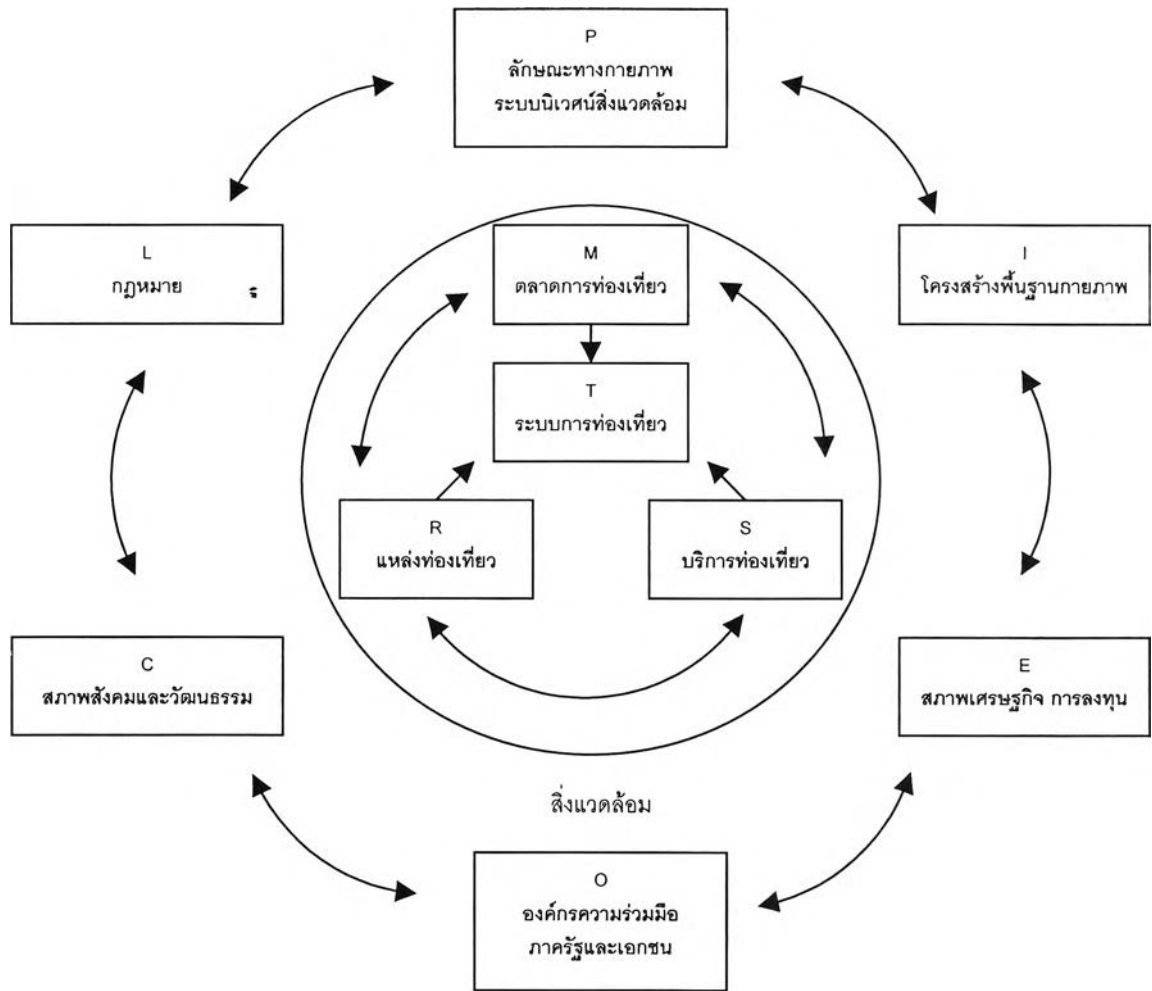
จากทั้งหมดที่กล่าวมาจะเห็นว่า การท่องเที่ยวเป็นคำที่ครอบคลุมทั้งกระบวนการของกิจกรรมการท่องเที่ยว

2.1.2 ระบบและองค์ประกอบของการท่องเที่ยว (Tourism System)

สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540) ได้สรุปสาระสำคัญของระบบและองค์ประกอบของการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีองค์ประกอบหลัก 3 ด้านคือ ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resource) บริการการท่องเที่ยว (Tourism Service) และตลาดการท่องเที่ยว (Tourism Market) แต่ละองค์

ประกอบมีองค์ประกอบย่อยๆที่มีความสัมพันธ์กัน เป็นเหตุและผลซึ่งกันและกัน ความแตกต่างของแต่ละรูปแบบการท่องเที่ยวจึงอยู่ที่ความแตกต่างในองค์ประกอบย่อยและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั่นเอง

ความสัมพันธ์ระหว่างระบบย่อยทั้ง 3 เกิดขึ้นเมื่อนักท่องเที่ยวได้ไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการหรือทัศนศึกษา ซึ่งอาจเป็นการใช้ประโยชน์โดยตรงและจากการบริการที่เกี่ยวข้อง โดยปกติทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นทรัพยากรที่ใช้ได้ไม่มีวันหมด เพราะรูปแบบการใช้มักเป็นการสัมผัสแต่ภายนอกโดยไม่มีการเคลื่อนย้ายทรัพยากรใดๆ หรืออาจมีการชดเชยได้อยู่ตลอดเวลา อย่างไรก็ตามในการท่องเที่ยวที่เป็นจริงนั้น การใช้ประโยชน์ของทรัพยากรมักมีการแปรรูปของทรัพยากรและอาจไม่มีการคำนึงถึงการสูญเสีย หรือผลกระทบที่เกิดขึ้นกับระบบย่อยต่างๆ รวมทั้งผลต่อสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ในทางกลับกันสิ่งแวดล้อมที่เป็นระบบอื่นๆ เช่นระบบชุมชน ระบบอุตสาหกรรม ฯลฯ อาจมีผลกระทบมาสู่การท่องเที่ยวด้วย ดังนั้น การท่องเที่ยวที่ขาดระบบการจัดการที่ดีเข้ามาเกี่ยวข้อง จึงไม่อาจเป็นการท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จได้เลย นอกจากองค์ประกอบภายในระบบแล้ว การท่องเที่ยวยังมีสิ่งแวดล้อมสำคัญที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอีกหลายประการ เช่น สภาพกายภาพและระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม โครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจและการลงทุน สังคมและวัฒนธรรม องค์กรและกฎหมาย เป็นต้น ดังแสดงในแผนภูมิที่ 2.1

แผนภูมิที่ 2.1 แสดงระบบการท่องเที่ยว (Tourism System)

1.แหล่งท่องเที่ยว เป็นทรัพยากรที่สำคัญ จัดเป็นอุปทานการท่องเที่ยว (Tourism Supply) ซึ่ง Peter (1969) ได้จัดหมวดหมู่ของการท่องเที่ยวเป็น 5 ประเภทคือ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural attractions) แหล่งท่องเที่ยวที่แสดงออกถึงประเพณีต่างๆ (Traditional Attractions) แหล่งท่องเที่ยวที่แสดงถึงความงดงามในรูปแบบต่างๆของภูมิประเทศ (Scenic Attractions) แหล่งท่องเที่ยวประเภทที่ให้ความบันเทิง (Entertainment Attractions) และแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆที่มีลักษณะเฉพาะตัว (Other Attractions)

สำหรับประเทศไทยนั้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้แบ่งแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภท คือ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ โบราณคดี และแหล่ง

ท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม ส่วนแหล่งท่องเที่ยวที่ให้ความบันเทิงนั้น จัดเป็นส่วนหนึ่งในสถานบริการนักท่องเที่ยว

2.บริการการท่องเที่ยว เป็นอุปทานประเภทหนึ่งซึ่งไม่ได้เป็น จุดหมายปลายทางหลักของนักท่องเที่ยว แต่เป็นบริการที่รองรับให้เกิดความสะดวกสบายและความบันเทิงแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งในบางโอกาสอาจเป็นตัวดึงดูดใจได้เช่นกัน บริการการท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่ที่พัก อาหาร แหล่งจำหน่ายสินค้า แหล่งบันเทิง แหล่งกิจกรรมและบริการอื่นๆ ทั้งนี้รวมถึงโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นอื่นๆ ด้วย

3.ตลาดการท่องเที่ยว เป็นการแสดงออกของอุปสงค์ (Tourism Demand) ซึ่งมีความปรารถนาในการท่องเที่ยวจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งเพื่อเข้าร่วมในกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจ และเพื่อกิจกรรมอื่นๆ (ปกติตลาดการท่องเที่ยวจะเน้นที่นักท่องเที่ยว) ซึ่งในกระบวนการจัดการ ได้หมายรวมถึงการส่งเสริมและพัฒนาการขาย และการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวด้วย ในประเทศไทยโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ให้คำจำกัดความที่เกี่ยวข้องบางส่วนดังนี้

-ผู้เยี่ยมชมเยือน (Visitors) คือ ผู้ที่จากถิ่นพำนักของตน เพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง อาจพักค้างแรมหรือไม่ก็ได้ (เป็นผลรวมของนักท่องเที่ยวและนักทัศนาจร)

-นักท่องเที่ยว (Tourist) คือผู้เดินทางมายังพื้นที่หนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์ต่างๆที่ไม่ใช่เป็นการไปทำงานประจำ การศึกษา และไม่ใช่คนท้องถิ่นที่มีภูมิลำเนาหรือทำงานประจำหรือศึกษาอยู่ในพื้นที่นั้น ผู้เดินทางนี้จะต้องค้างแรมอย่างน้อย 1 คืน (แต่ไม่เกิน 90 วัน) วัตถุประสงค์ในการเดินทางอาจเพื่อใช้เวลาว่าง (การนันทนาการ การพักผ่อนวันหยุด การรักษาสุขภาพ การศึกษาเรียนรู้ การศาสนา และการกีฬา) ธุรกิจ เยี่ยมญาติ การปฏิบัติหน้าที่ และการประชุม เป็นต้น

-นักทัศนาจร (Excursionist) คือ ผู้เดินทางที่ไม่ได้พักค้างคืน

-การท่องเที่ยวภายในประเทศ (Domestic Tourism) คือการเดินทางของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จากจังหวัดหนึ่งไปอีกจังหวัดหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์ต่างๆที่ไม่ใช่การไปทำงานประจำ การศึกษา และต้องไม่ใช่คนท้องถิ่นที่มีภูมิลำเนาหรือทำงานประจำหรือศึกษาอยู่จังหวัดที่เดินทางไป

-ค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว (Tourist Consumption Expenditures) คือ ค่าใช้จ่ายสำหรับสินค้าและบริการ ที่จ่ายโดยนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ (International Tourists) ระหว่างการพำนักอยู่ในประเทศ โดยไม่รวมค่าโดยสารระหว่างประเทศ

-รายได้จากการท่องเที่ยว (Tourism Revenues) คือรายได้ที่ประเทศไทยได้รับทั้งทางตรงและทางอ้อม ในรูปของเงินตราต่างประเทศจ่ายเป็นค่าสินค้าและบริการ ไม่รวมค่าโดยสารระหว่างประเทศ

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ขึ้นต่อคุณภาพของมนุษย์ ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ซึ่งไม่สามารถแยกตัวออกจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจอื่นๆ กระบวนการการท่องเที่ยวได้พัฒนาจนเกิดเป็นสาขาหนึ่งในระบบเศรษฐกิจที่มีผู้ซื้อผู้ขาย (ผู้ให้บริการ) จนต่อมาขยายตัวเป็น อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (Tourism Industry) ที่ก่อให้เกิดรายได้ที่สำคัญมาสู่ประเทศ แม้ในช่วงเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจหลายครั้ง อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวถึงแม้จะได้รับผลกระทบแต่ก็สามารถฟื้นตัวได้อย่างรวดเร็ว สามารถทดแทนภาวะชะงักงันทางเศรษฐกิจได้ดี

อย่างไรก็ตามการขยายตัวของการท่องเที่ยวก็ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคม ทั้งในทางตรงและทางอ้อม เช่นเดียวกับการพัฒนาในสาขาการผลิตในภาคอื่นๆ

2.1.3 ผลกระทบจากการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมของมนุษย์ที่ก่อประโยชน์ในหลายๆด้าน ทั้งในแง่การพักผ่อนหย่อนใจหรือนันทนาการ (Recreation) และเป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีองค์ประกอบด้านต่างๆ ตามที่กล่าวมา การดำเนินไปของการท่องเที่ยวได้ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวถือได้ว่าเป็นผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว ซึ่งมีทั้งผลกระทบในด้านบวกและด้านลบ ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้สรุปผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวไว้ดังนี้

ผลกระทบด้านบวก

1. ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

1.1 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศเข้าประเทศเป็นจำนวนมาก จากตัวเลขสถิติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา การท่องเที่ยวสามารถทำ

รายได้ในรูปของเงินตราต่างประเทศมากเป็นอันดับ 1 เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้จากสินค้าส่งออก ในภาคการผลิตอื่นๆ

1.2 รายได้จากการท่องเที่ยวจะมีผลกระทบต่อทัศนคติในการสร้างรายได้หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น ซึ่งจะทำให้ผลผลิตส่วนรวมของประเทศมีค่าที่มากกว่า 2 เท่าตัว

1.3 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการหมุนเวียนและการกระจายรายได้ไปสู่ภูมิภาคเมื่อเกิดการเดินทางท่องเที่ยวเข้าไปถึงแหล่งท่องเที่ยวในชนบท การพัฒนาความเจริญก็จะไปถึงภูมินาคนั้น ก่อให้เกิดการสร้างสรรคสิ่งใหม่ๆ ในท้องถิ่น เช่นที่พัก ในรูปแบบต่างๆ ร้านอาหารต่างๆ รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ ทำให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพอย่างกว้างขวางเป็นการสร้างรายได้ไปสู่ประชาชนอย่างแท้จริง

1.4 การท่องเที่ยวมีบทบาทกระตุ้นให้เกิดการผลิตและนำเอาทรัพยากรของประเทศ โดยเฉพาะของท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ ทั้งในรูปแบบของการผลิตสินค้าพื้นเมือง สินค้าที่ระลึก ตลอดจนการบริการในท้องถิ่นนั้นๆ

1.5 การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่สิ้นเปลืองวัตถุดิบ ผลผลิตขายได้ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและความสามารถของผู้ขาย

1.6 การท่องเที่ยวช่วยกระตุ้นให้เกิดการผลิตเป็นวงจรมูลเงินภายในประเทศ ทำให้เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพของประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นการลดการว่างงานลง ประชากรมีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งส่งผลให้รัฐบาลได้รับรายได้ในรูปของภาษีอากรประเภทต่างๆ

2.ประโยชน์ทางสังคม

2.1 การท่องเที่ยวมีส่วนในการส่งเสริมความสัมพันธ์ของมนุษยชาติ ก่อให้เกิด สันติภาพ ความเป็นมิตรไมตรี และความเข้าใจอันดีระหว่างเจ้าของบ้านและผู้มาเยือน

2.2 การท่องเที่ยวมีบทบาทในการพัฒนา สร้างสรรคความเจริญทางสังคมให้แก่ท้องถิ่น ทำให้มีการก่อสร้างสิ่งใหม่ๆ มีการลงทุนทางด้านการผลิตเพื่อรองรับการบริการแก่ผู้มาเยือน ทำให้ประชาชนมีรายได้จากการมีงานทำ

2.3 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ความสำนึกและตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนการรักษาเอกลักษณ์ของชาติ ก่อให้เกิดความรู้สึกหวงแหนและรักแผ่นดินที่อยู่อาศัยของตน

2.4 การท่องเที่ยวช่วยขจัดปัญหาความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท ช่วยขจัดปัญหาการล้นไหลและการเคลื่อนย้ายเข้ามาหางานทำหรือเสี่ยงโชคในเมืองของประชาชนในชนบท

2.5 การท่องเที่ยวช่วยให้ประชาชนในชนบทใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ รู้จักใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นมาผลิตและประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ในรูปของสินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึกไว้สำหรับขายให้กับผู้มาเยือน ช่วยให้มียาขายได้มากขึ้นจนเกือบครบครัวเพิ่มขึ้น

3.ประโยชน์ทางการเมือง

3.1 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัย เพราะการที่นักท่องเที่ยวจะเลือกเดินทางไปเยือนที่ใด ที่นั้นจะต้องมีความปลอดภัยเพียงพอ

3.2 การท่องเที่ยวเป็นวิถีทางที่มนุษย์ต่างสังคมจะได้พบปะ รู้จักทำความเข้าใจกัน การเดินทางไปมาหาสู่กันภายในประเทศทำให้ได้รู้จัก ค้นเคย ระบุปัญหา พึ่งพาอาศัยกัน เป็นการสร้างความรัก ความสามัคคี ความสมานฉันท์ของคนในชาติ ในทำนองเดียวกัน การเดินทางท่องเที่ยวระหว่างประเทศจะเป็นการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกัน อันจะนำไปสู่ความเป็นมิตรที่ดีต่อกันระหว่างประเทศ และสร้างความสันติสุขมาสู่โลก

ผลกระทบด้านลบ

แม้ว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะก่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมากมาย กว้างขวาง ตามที่กล่าวมา แต่ก็ยังมีข้อเสียหรือผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ที่ควรพิจารณา ดังนี้

1.ปัญหาผลกระทบทางเศรษฐกิจ ได้แก่

1.1 การเปลี่ยนแปลงอาชีพจากการเกษตรกรรม มาทำงานด้านการท่องเที่ยว จะทำให้เกิดปัญหาผลผลิตทางการเกษตรลดลงในขณะที่ความต้องการมีสูงขึ้น เนื่องจากการมีนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นก็จะทำให้เกิดการบริโภคที่เพิ่มสูงขึ้น ทำให้สินค้าที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต มีราคาสูง ค่าครองชีพจึงเพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย

1.2 ลักษณะความเป็นฤดูกาลของการท่องเที่ยว อาจทำให้เกิดปัญหาการว่างงานและความไม่คุ้มค่าในการลงทุน

2.ปัญหาผลกระทบทางสังคม ได้แก่

2.1 ความรู้สึกที่ว่านักท่องเที่ยวมักมีลักษณะท่าทางวางตัวเหนือกว่า ก่อให้เกิดความรู้สึกต่อต้านที่เป็นต้นเหตุของความเปลี่ยนแปลงอุปนิสัยที่เคยโอบอ้อมอารี มีความเป็นมิตรไมตรีต่อนักท่องเที่ยว ในทางตรงข้าม

2.2 มีส่วนกระตุ้นให้เกิดปัญหาอาชญากรรมเนื่องจากค่าครองชีพสูงขึ้น

2.3 นักท่องเที่ยวบางกลุ่มมีส่วนส่งเสริมในกิจกรรมที่เป็นปัญหาของสังคม เช่น การขายบริการทางเพศ การเสพสิ่งเสพติด ฯลฯ

3.ปัญหาผลกระทบทางวัฒนธรรม ได้แก่

3.1 การนำวัฒนธรรมเป็นการค้า เช่น การดัดแปลงประเพณีให้เป็นงานบันเทิงเพื่อรองรับการท่องเที่ยว อาจทำให้สูญเสียความภาคภูมิใจในคุณค่าทางวัฒนธรรมของชาติ

3.2 เกิดการลอกเลียนแบบ หรือผลิตศิลปะวัตถุโดยขาดคุณค่าทางศิลปะและความประณีตบรรจง

3.3 วัฒนธรรมการแต่งกายและค่านิยมของท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการเลียนแบบพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

4.ปัญหาผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ได้แก่

การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการการท่องเที่ยวที่อาจก่อให้เกิดการทำลายธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจผลกระทบด้านนี้จะเห็นเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน เช่น การบุรุกที่ดินสาธารณะ การปลูกสร้างอาคารที่มีรูปแบบขัดกับสภาพแวดล้อม การกำจัดของเสียสิ่งปฏิกูลที่ไม่มีประสิทธิภาพ ฯลฯ

จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวนั้นมีทั้งผลดีและผลเสียอยู่ในตัวเอง ในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว จึงต้องพยายามควบคุม ป้องกันไม่ให้เกิดผลเสียหรือให้เกิดผลเสียขึ้นน้อยที่สุด

จากปัญหาผลกระทบต่างๆที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดความพยายามในการหารูปแบบวิธีการในอันที่จะทำให้การท่องเที่ยวเป็นไปอย่างยั่งยืน ในปี พ.ศ.2530 (ค.ศ.1987) ได้มีการเสนอทาง

เลือกใหม่ในการพัฒนาที่เรียกว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development) จากรายงาน Brundtland Report (Our Common future) ให้ความหมายของการพัฒนาแบบยั่งยืนว่า “เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของสังคมปัจจุบัน โดยไม่บั่นทอนศักยภาพในการพัฒนาของคนยุคหน้า ในการแสวงหาการตอบสนองความต้องการของตน” (Shirley Eber 1992) แนวความคิดนี้ได้ขยายครอบคลุมมาสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวด้วย

2.1.4 การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism)

ในการประชุม Globe'90 ณ ประเทศแคนาดา ได้ให้คำจำกัดความ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่า หมายถึง “การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่างๆ ของอนุชนรุ่นหลัง การท่องเที่ยวนี้มีความหมายถึง การจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศน์ด้วย” (สถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทย, 2538)

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย อ้างจาก Shirley Eber (1992) ได้นำเสนอหลักการของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนไว้ดังนี้

1. Using Resource Sustainably
การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม เป็นสิ่งสำคัญและเป็นแนวทางในการทำธุรกิจในระยะยาว
2. Reducing Over-consumption and Waste
การลดการบริโภคที่มากเกินไปและความจำเป็น และการลดของเสีย จะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาว และเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยว
3. Maintaining Diversity
การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาวและช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

4. Integrating Tourism into Planning

การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ การพัฒนาท้องถิ่น และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม จะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยวในระยะยาว

5. Supporting Local Economics

การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น โดยพิจารณาด้านราคาและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมไว้ ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการประหยัด แต่ยังปกป้องสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายอีกด้วย

6. Involving Local Communities

การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่นในสาขาการท่องเที่ยว ไม่เพียงแต่สร้างผลตอบแทนแก่ประชาชนและสิ่งแวดล้อมโดยรวม แต่ยังช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการการท่องเที่ยวอีกด้วย

7. Consulting Stakeholders and the Public

การปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอ ระหว่างผู้ประกอบการ ประชาชนในท้องถิ่น องค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้อง มีความจำเป็นในการที่จะร่วมงานไปในทิศทางเดียวกันรวมทั้งร่วมแก้ปัญหา และลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน

8. Training Staff

การฝึกอบรมบุคลากร โดยสอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืนต่อบุคลากรท้องถิ่นทุกระดับ จะช่วยยกระดับการท่องเที่ยว

9. Marketing Tourism Responsibly

การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลข่าวสารอย่างพร้อมมูล จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและเคารพในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว

10. Under Taking Research

การวิจัยและการตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต่อการช่วยแก้ปัญหาและเพิ่มผลประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวและนักลงทุน

จะเห็นได้ว่าแนวความคิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มุ่งเน้นให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดดงรวม ปรับสภาพการจัดการเพื่อเข้าสู่ยุคใหม่ของกระแสโลกที่เปลี่ยนไป (สถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทย , 2538) ดังนั้น ขอบเขตของการพัฒนาจึงครอบคลุมถึงองค์ประกอบทุกส่วนของการท่องเที่ยวหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งหมดต้องมุ่งสู่ความยั่งยืน (All Tourism Should Be Sustainable Tourism : Dowling, 1995) กล่าวโดยสรุปกิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องสามารถดำรงอยู่ได้ มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมเยือนสม่ำเสมอ ทรัพยากรการท่องเที่ยวยังคงสามารถรักษาความดึงดูดใจไว้ไม่เสื่อมคลาย กิจการบริการมีกำไร แม้ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการให้บริการอยู่เสมอ ผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม จะต้องไม่มีหรือมีน้อยที่สุด มีแต่การจัดการอย่างยั่งยืนเท่านั้น จึงจะสามารถคงความยั่งยืนของการท่องเที่ยวไว้ได้

หลักการพื้นฐานของความยั่งยืน จะต้องได้รับการปฏิบัติโดยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทั้งหมด ไม่จำเพาะแต่การท่องเที่ยวเฉพาะอย่าง การท่องเที่ยวขนาดเล็ก การท่องเที่ยวราคาแพงหรือการท่องเที่ยวของกลุ่มตลาดบน (Elite Market) เท่านั้น รวมถึงการท่องเที่ยวแบบคนละใหญ่ (Mass Market) ด้วย

2.1.5 การวางแผนการท่องเที่ยว

เพื่อให้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ คือ สร้างผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมประเภทต่างๆ อย่างน้อยที่สุด แต่สร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยวมากที่สุด จึงสมควรที่จะต้องมีการวางแผนเสียแต่เนิ่นๆ เนื่องจากเป็นกระบวนการที่นำมาซึ่งข้อดีต่างๆดังต่อไปนี้

- ทราบถึงทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยว และความเป็นไปได้ของการพัฒนา
- เป็นแนวทางในการคงสภาพอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม เพื่อให้ประโยชน์ได้ถึงอนาคต
- เป็นแนวทางสร้างความเชื่อมโยงกับภาคเศรษฐกิจอื่นๆ เนื่องจากมีความต่อเนื่องกับแผนพัฒนาในระดับต่างๆ
- เป็นเครื่องมือสำหรับการตัดสินใจของภาครัฐและเอกชน
- เป็นแนวทางประสานผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างธุรกิจประเภทต่างๆ ที่เป็นหน่วยบริการการท่องเที่ยว

- เป็นกระบวนการสร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งลดปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว
- เป็นการสร้างโครงสร้างทางกายภาพที่เป็นระเบียบ อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวได้ดี
- เป็นแนวทางมาตรฐานสำหรับการวางแผนเฉพาะจุด
- เป็นการสร้างกรอบการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ในการลงทุนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว
- เป็นพื้นฐานสำหรับติดตามความก้าวหน้าได้อย่างต่อเนื่อง (สรุป Edward, 1994:3-4)

กระบวนการวางแผน

การวางแผนเพื่อบริหารจัดการการท่องเที่ยว มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความร่วมมือและความคิดเห็นจากบุคคลหลายฝ่าย ซึ่ง Edward (1994) ได้จำแนกออกเป็น 2 ฝ่ายคือ กลุ่มที่มีบทบาทหลัก ได้แก่ นักวางแผน ผู้เชี่ยวชาญตลาดการท่องเที่ยว นักเศรษฐศาสตร์การท่องเที่ยว นักวางแผนโครงสร้างคมนาคม และกลุ่มที่มีบทบาทรอง ได้แก่ นักนิเวศวิทยา นักสิ่งแวดล้อม นักสังคมศาสตร์ นักมานุษยวิทยา ผู้เชี่ยวชาญด้านการวางแผนอัตราแรงงาน ผู้เชี่ยวชาญองค์การการท่องเที่ยว ผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายการท่องเที่ยว ผู้เชี่ยวชาญด้านการโรงแรมและการบริการ สถาปนิกผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้างสาธารณูปการ นักวางแผนคมนาคมขนส่ง เป็นต้น

ในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ได้รวบรวมกระบวนการวางแผนเพื่อบริหารจัดการการท่องเที่ยวตามข้อเสนอแนะของ Edward และ Kaiser & Helber ไว้ดังนี้

1.) กระบวนการวางแผน ตามข้อเสนอแนะของ Edward (1994)

ขั้นที่ 1 การศึกษาเบื้องต้น (Study Preparation)

เป็นขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำข้อกำหนดโครงการ (TOR: Term of Reference) ซึ่งประกอบไปด้วย การเลือกคณะผู้วางแผน การแต่งตั้งคณะกรรมการควบคุม รวมไปถึงประเด็นการตัดสินใจในเรื่องเศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อม โดยการปฏิบัติในขั้นตอนนี้จะเป็นการชี้แนะว่าการฟื้นฟู ปรับปรุง ปรีอการพัฒนาดำเนินไปในทิศทางใด และจะขยายตัวต่อเนื่องไปในอนาคตได้อย่างไร ทั้งนี้จะต้องสร้างกรอบระยะเวลาของการดำเนินการไว้ด้วย

ขั้นที่ 2 การกำหนดวัตถุประสงค์ (Detenuination of Objectives)

เป็นการระบุความต้องการหรือผลลัพธ์ท้ายสุดที่ต้องการให้เกิดขึ้น ซึ่งจะต้องมีความสมดุระหว่างประเด็นเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งควรมีความสอดคล้องกับแผนในระดับต่างๆด้วย

ขั้นที่ 3 การสำรวจองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง (Survey of all Elements)

ได้แก่ การรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว อันได้แก่

- รูปแบบและแนวโน้มของการท่องเที่ยวในระดับภูมิภาคและระดับชาติ
- ลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ที่มีผลผลิตและลักษณะการบริการที่คล้ายคลึงกัน ดึงดูดลูกค้ากลุ่มเดียวกัน โดยศึกษาถึงศักยภาพและข้อจำกัด
- จำนวนและลักษณะการเดินทางของนักท่องเที่ยวและแนวโน้มในอนาคต
- กิจกรรมที่มีศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว
- ที่พัก สิ่งอำนวยความสะดวกและโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ
- รูปแบบการใช้ที่ดินและการถือครองที่ดิน
- กิจกรรมทางเศรษฐกิจและการจ้างงาน
- แผนพัฒนาคุณภาพ สภาพเศรษฐกิจ สังคม และแผนพัฒนากำลังแรงงาน
- ลักษณะและคุณภาพของสภาพแวดล้อม รวมทั้งรูปแบบทางสถาปัตยกรรม
- รูปแบบทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาพื้นที่
- การจัดการศึกษา โครงการอบรมวิชาชีพแก่แรงงานในพื้นที่
- โครงสร้าง การบริหารงานของรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่
- นโยบายและการลงทุน
- กฎระเบียบ ข้อบังคับในปัจจุบัน

ขั้นที่ 4 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

เพื่อให้ได้ความเข้าใจในภาพกว้าง ในประเด็นต่อไปนี้

- ตลาดการท่องเที่ยว
- อุทยานที่พัก โครงสร้างบริการพื้นฐานและแรงงานบริการ
- รูปแบบการคมนาคมขนส่งที่รองรับนักท่องเที่ยวได้
- ผังโครงสร้างสำหรับการพิจารณาความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

- ศักยภาพและปัญหาของการพัฒนา

ขั้นที่ 5 การสร้างนโยบายและแผน

เป็นขั้นตอนการร่างนโยบาย เพื่อเตรียมผังโครงสร้างทางกายภาพ โดยเริ่มต้นจากการใช้แผนทางเลือก (Alternative Scenario) เพื่อการประเมินผล กล่าวคือ แผนทางเลือกแต่ละแผนจะถูกประเมินด้วยเกณฑ์ต่างๆ ที่สอดคล้องในทางเดียวกันกับวัตถุประสงค์ ซึ่งแผนที่ดีที่สุดจะถูกเลือกและได้รับการปรับปรุงในบางส่วน แต่ทั้งนี้ในขั้นตอนของการเลือกควรเปิดโอกาสให้บุคคลหลายกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมด้วย

ขั้นที่ 6 การประกาศใช้แผนอย่างเป็นทางการ

ขั้นที่ 7 การนำไปปฏิบัติและติดตามผล ทั้งระหว่างที่ใช้แผนและหลังใช้แผน

2.) กระบวนการวางแผนตามข้อเสนอแนะของ Kaiser & Helber

ขั้นที่ 1 การทำความเข้าใจสถานการณ์การท่องเที่ยวด้วยการลงไปสัมผัสปัญหาในพื้นที่ รวมทั้งศึกษาเชิงภาคสนาม แต่ทั้งนี้ การศึกษาควรทำในระยะเวลาอันสั้น เพื่อประหยัดต้นทุนการดำเนินงาน

ขั้นที่ 2 การสำรวจสภาพพื้นที่เบื้องต้น เพื่อการตัดสินใจวางแผน จากนั้นจึงตั้งวัตถุประสงค์และเป้าหมายของแผน เช่น การสร้างงานใหม่ การจำกัดระดับผลกระทบต่อสังคม และวัฒนธรรม

ขั้นที่ 3 การศึกษาความเหมาะสมของแผน เป็นการศึกษาในแนวกว้าง เพื่อพิจารณาความเป็นไปได้ของโครงการ ซึ่งสิ่งสำคัญของขั้นตอนนี้คือ การกระตุ้นให้คนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย และผลลัพธ์ที่จะได้ก็คือ แนวความคิดและวัตถุประสงค์ในเชิงลึก มีข้อมูลพื้นฐานสนับสนุนและสามารถสร้างเป็นกรอบของโครงการได้

ขั้นที่ 4 การวิเคราะห์ตลาดและทรัพยากร เป็นการรวบรวมข้อมูลกลุ่มเป้าหมายและส่วนแบ่งทางการตลาด โดยตัวแปรที่นำมาวิเคราะห์ได้แก่ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ สถานบันเทิงและสันทนาการ โครงสร้างพื้นฐานสำหรับรองรับนักท่องเที่ยว อุตสาหกรรมสนับสนุน เงินทุน แรงงาน และทัศนคติของรัฐ

ขั้นที่ 5 การวางกรอบแนวความคิด เป็นการนำผลของการวิเคราะห์ตลาดมาสร้างภาพจำลองลักษณะพื้นที่โครงการ โดยสิ่งที่ยรวมอยู่ในกรอบแนวคิด อาจได้แก่ ภาพรวมของโครงการ จุดแข็งของทรัพยากรที่จะนำมาพัฒนา เป้าหมายและผลประโยชน์ตอบแทนของสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้ ต้องพิจารณาควบคู่ไปกับการความต้องการโครงสร้างพื้นฐานของนักท่องเที่ยว นโยบายการใช้ที่ดิน รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและนโยบายการลงทุน

ขั้นที่ 6 การสอบถามความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกระดับ

ขั้นที่ 7 การวางแผนแม่บท ซึ่งครอบคลุมในเรื่องต่อไปนี้

- ขนาดและการจัดสรรการใช้ที่ดิน
- ผังสาธารณูปโภค สาธารณูปการ
- ขอบเขตและขนาดพื้นที่ใช้สอยของนักท่องเที่ยว
- การออกแบบทางสถาปัตยกรรมและมาตรฐานการพัฒนาอาคาร
- ภูมิทัศน์โดยรวม
- การจัดโซนนิ่งและระเบียบการใช้ที่ดิน
- ผังเวลาสำหรับการทำงาน
- การวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนโครงการ
- กฎระเบียบข้อบังคับสำหรับการลงทุนโดยภาคเอกชน
- โครงการพัฒนาบุคลากร เช่น ทักษะฝีมือ การบริหาร การจ้างงาน ฯลฯ

ขั้นที่ 8 การใช้แผน ในระยะนี้รัฐจะออกกฎหรือนโยบาย รวมทั้งงบประมาณและโครงการกระตุ้นตามแผน ฝ่ายสถาบันการเงินและนักลงทุนจะจัดการเรื่องเงิน ส่วนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องก็จะสร้างที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ ทั้งนี้ ต้องอาศัยการประสานงานที่ดี เพราะมีความซับซ้อนมาก

ขั้นที่ 9 การควบคุมให้เป็นไปตามแผน

ขั้นที่ 10 การประเมินผลและปรับปรุง โดยติดตามอย่างต่อเนื่อง

2.1.6 กระบวนทัศน์ใหม่การท่องเที่ยวไทย

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมหนึ่งของมนุษย์ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและสถานการณ์ ทั้งในด้านรูปแบบ และองค์ประกอบตลอดจนแนวทางการพัฒนาและการจัดการ ในยุคสมัยในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ได้มีการตั้งประเด็นในเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวของไทยขึ้นมาอภิปราย และเสวนากันอย่างกว้างขวาง ประเด็นที่น่าสนใจอันหนึ่งคือ เรื่องกระบวนทัศน์ใหม่การท่องเที่ยวไทย อันเป็นประเด็นที่มุ่งเน้นการให้ความสำคัญที่การพัฒนาคนและชุมชน ซึ่งบุษกร พรหมมาโนช (2541) ได้กล่าวนำไปในบทความเรื่องดังกล่าว ตีพิมพ์ในจุลสารการท่องเที่ยว ฉบับปีที่ 17 เล่มที่ 1 มกราคม ถึง มีนาคม 2541 ว่า การใช้การท่องเที่ยวช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ นับเป็นกลยุทธ์ที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี โดยเฉพาะในสถานการณ์ปัจจุบันที่ทั่วโลกกำลังเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจ เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นวิธีการที่มีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสูง สามารถทำกำไรให้ธุรกิจเอกชนได้เป็นจำนวนมาก เกิดการสร้างงานในชุมชน และเป็นแหล่งรายได้ของรัฐในรูปแบบภาษีอากรที่รัฐจะเก็บได้มากขึ้น

อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวสามารถพัฒนาไปได้อย่างต่อเนื่อง และใช้เป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศได้อย่างถาวรนั้น ก็ต้องเป็นไปอย่างสอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน แต่ในช่วงเวลาที่ผ่านมาการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศมีลักษณะของความไม่ยั่งยืนหลายประการ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ซึ่งความไม่ยั่งยืนประการต่างๆดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหา และไม่ส่งเสริมต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ จึงต้องมีการกระบวนทัศน์หรือมุมมอง เพื่อแสวงหาทิศทางใหม่ให้การท่องเที่ยวของไทยมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

บุษกร พรหมมาโนช อ้างจาก นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2539) จากการสัมมนา "กระบวนทัศน์ใหม่การท่องเที่ยวไทย" เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2539 ณ โรงแรมสยามอินเตอร์คอนติเนนตัล ซึ่งจัดโดยสำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ว่า การท่องเที่ยวในรอบ 30-40 ปีที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงและขยายตัวไปมาก การท่องเที่ยวกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคน คนทั่วโลกนิยมเดินทางท่องเที่ยวมากขึ้น นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่เดินทางมาเที่ยวในประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น แม้จะส่งผลดีในแง่ของรายได้ แต่ก็ส่งผลเสียต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมท้องถิ่น ขณะเดียวกันคนไทยก็เดินทางท่องเที่ยวในประเทศเพิ่มมากขึ้น และมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นไม่ต่างจากนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ดังนั้นหากจะนึกถึงความยั่งยืนของการท่องเที่ยวของ

ไทย จึงควรให้ความสำคัญกับนักท่องเที่ยวชาวไทยเพิ่มมากขึ้น โดยได้เสนอโจทย์สำคัญเพื่อความยั่งยืนของการท่องเที่ยวของไทยไว้ 5 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ให้มองความยั่งยืนของการท่องเที่ยวในความหมายที่กว้างกว่าเรื่องตัวเลข ทั้งตัวเลขของจำนวนนักท่องเที่ยว และรายได้ ควรมองถึงความยั่งยืนอย่างมีประโยชน์ หมายความว่า ให้มีนักท่องเที่ยวในปริมาณพอสมควร ทรัพยากรก็จะยั่งยืน และวัฒนธรรมบางส่วนก็จะสามารถดำรงอยู่ได้

ประเด็นที่ 2 ควรมีการสร้างความหลากหลายทางการท่องเที่ยว ให้มีการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ กัน เช่น การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา การท่องเที่ยวเพื่อความบันเทิง การท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น แม้ว่าในปัจจุบันจะมีการจัดการท่องเที่ยวแบบต่างๆ อยู่แล้ว แต่ก็ยังไม่เพียงพอ ทั้งนี้ในการจัดการท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายนั้นไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว แต่ผู้จัดต้องมีจินตนาการ มีความกล้าในการคิดอะไรที่แปลกใหม่ ต้องมีความรู้ในกลุ่มเป้าหมายว่าเป็นกลุ่มใด และมีความสนใจในเรื่องใด

ประเด็นที่ 3 ทำให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ของสังคม ไม่ใช่ธุรกิจที่ทำเงินให้ประเทศเพียงอย่างเดียว ต้องมีการปรับเปลี่ยนการเรียนรู้จากเดิมที่เรียนรู้ตามหลักสูตรในห้องเรียน ให้มีการเรียนไปพร้อมกับการทำกิจกรรม ให้การท่องเที่ยวเป็นเวทีสำคัญของการเรียนรู้ นอกห้องเรียน ผนวกการท่องเที่ยวให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ยกตัวอย่างเช่น ส่งเสริมให้ท้องถิ่นจัดพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านของตน โดยคนในท้องถิ่นเป็นผู้อธิบายให้ความรู้ เมื่อมีนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชม ซึ่งจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างคนในท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้กับผู้รับ

ประเด็นที่ 4 ควรมีการปรับบทบาทขององค์กรการท่องเที่ยวของรัฐเสียใหม่ จากการส่งเสริมการท่องเที่ยวไปสู่การให้ความรู้มากขึ้น ให้สามารถนำมาใช้จัดการท่องเที่ยวทั้งในเชิงนโยบาย และเชิงปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม

ประเด็นที่ 5 ให้ความรู้กับ “คน” มากกว่ารายได้ ต้องมองคนเป็นเป้าหมายหลักในการจัดการการท่องเที่ยว “คน” ในที่นี้หมายถึง คนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้แก่

- ผู้ให้บริการ เช่น มัคคุเทศก์ ดูว่าเขามีรายได้ดีขึ้นหรือไม่ มีความรู้เพิ่มมากขึ้นหรือไม่ มีโอกาสขยายงานในทางที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัวเพิ่มขึ้นหรือไม่

- นักท่องเที่ยว ควรได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว ได้ความสนุกสนาน
เพลิดเพลิน ได้รับความปลอดภัย ได้ความรู้เพิ่มมากขึ้น

- คนท้องถิ่น ควรได้ประโยชน์จากรายได้การท่องเที่ยว สามารถดำรงชีวิต
ประจำวันได้อย่างมีความสุข โดยการท่องเที่ยวไม่ไปทำลายระบบนิเวศ ตลอดจนวัฒนธรรมท้องถิ่น

ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์, การสัมมนา (2539) อ้างถึงในบุษกร พรหมมาโนช
(2541) เรื่องชุมชนไทยกับกระบวนการทัศน์ใหม่การท่องเที่ยวว่า ชุมชนท้องถิ่นเป็นหัวใจสำคัญที่สุดใน
การสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่การท่องเที่ยว การที่ชุมชนท้องถิ่นจะสามารถสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่
การท่องเที่ยวได้ต้องมีหลักสำคัญ 2 ประการ คือ

1.) ต้องมีเงื่อนไข และโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นได้กระทำ

เงื่อนไขแรก คือ การเมือง ซึ่งเป็นหัวใจของปัญหา เดิมอำนาจการปกครอง
ท้องถิ่นมาจากส่วนกลาง ซึ่งไม่รู้ว่าคนในท้องถิ่นต้องการอะไร จึงควรให้ท้องถิ่นมีอำนาจในการปก
ครองตนเอง ทั้งในเรื่องการจัดเก็บภาษี การดูแลเรื่องงบประมาณ การเงินการคลัง การควบคุมการ
ก่อสร้าง การออกไปอนุญาตก่อสร้าง ฯลฯ

เงื่อนไขที่สอง คือ สื่อมวลชน ซึ่งมีหน้าที่ในการเสนอข่าวสารทั้งด้านบวกและ
ด้านลบ ดังนั้นจึงต้องผลักดันให้สื่อมวลชนท้องถิ่นมีบทบาทมากขึ้นในการเสนอข่าวท้องถิ่นของตน
ทั้งในเรื่องการเมืองท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม สังคม ตลอดจนเรื่องการท่องเที่ยว ซึ่งจะช่วยในการ
ประชาสัมพันธ์ให้คนทั่วไปรู้จักและเข้าใจท้องถิ่นของตนได้มากขึ้น

2.) ชุมชนต้องมีแนวทางที่ชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของท้องถิ่นให้ยั่งยืน

นิยามสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือการพัฒนาที่ไม่ทำลายรากฐานชีวิต ทั้ง
ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมของคนที่เป็นเจ้าของสถานที่ เพื่อให้คนรุ่น
หลังได้สืบทอดคุณภาพหรือรากฐานชีวิตนั้นต่อไปได้ แนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว
ท้องถิ่นให้ยั่งยืนจะดำเนินการอย่างไรนั้น ไม่มีสูตรสำเร็จ มีแต่หลักคิดคร่าวๆ ที่เป็นทั้งศาสตร์
และศิลป์ที่ต้องนำไปประยุกต์ใช้ ต้องคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล เอาอารมณ์ความรู้สึกเข้าไปจับด้วย
จึงจะแก้ปัญหาเรื่องความไม่ยั่งยืนได้

หลักสำคัญที่สุดในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนที่ชุมชนจะต้องมี คือการ
อนุรักษ์ดุลระหว่างคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น กับรายได้จากการท่องเที่ยว กล่าวคือมีการ

พัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่นนั้นๆ แล้วคนในท้องถิ่นต้องมีรายได้และมาตรฐานชีวิตที่ดีขึ้น โดยคุณภาพชีวิตไม่เสียไป การจะรักษาคุณระหว่างคุณภาพชีวิตกับรายได้ไว้ให้ได้นั้น ชุมชนท้องถิ่นจะต้อง

- ไม่ให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเกินขีดจำกัด โดยมุ่งหวังแต่รายได้จากการท่องเที่ยว จนทำลายรากฐานของท้องถิ่น ทั้งด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น

- ช่วยกันรักษาและพัฒนาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นตน เช่น เทศกาล ประเพณี วิถีชีวิต อาชีพ อาหาร พิพิธภัณฑสถาน สถานที่สำคัญของชุมชนไว้ สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ของชุมชน บางสัญลักษณ์สามารถสัมผัสได้ทางกาย บางสัญลักษณ์สัมผัสได้ทางใจ แต่ล้วนเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้ทั้งสิ้น

- คนในชุมชนต้องมีความรู้เรื่องการจัดการ การทำการตลาด ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ เพื่อนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนให้ยั่งยืน ทั้งนี้ต้องอาศัยการช่วยเหลือจากชุมชนนอกท้องถิ่น ซึ่งเป็นชุมชนทางปัญญา อันได้แก่ สถาบันการศึกษาต่างๆ ในการให้ความรู้คนในชุมชนทั้งด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ การเมือง การประชาสัมพันธ์ แต่การที่สถาบันการศึกษาต่างๆ จะปรับบทบาทของตนมาทำหน้าที่ตรงนี้คงต้องใช้เวลาพอสมควร

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

2.2.1 ขอบเขตและความหมายของการพัฒนาชุมชน (ทงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ และคณะ, 2534)

คำว่า "การพัฒนาชุมชน" (Community Development) มาจากคำศัพท์ 2 คำ คือ คำว่า "การพัฒนา" (Development) กับคำว่า "ชุมชน" (Community) 2 คำนี้ มีท่านผู้รู้ได้ให้ความหมายไว้มากมาย ซึ่งแต่ละความหมายแตกต่างกันไปตามประสบการณ์และภูมิหลังที่ตนมีอยู่ และขึ้นอยู่กับว่าจะใช้คำนี้ไปในทางใดบ้าง มีทั้งเหมือนกันและต่างกันออกไป เมื่อประมวลความคิดของผู้รู้แล้ว พอสรุปได้ดังนี้

คำว่า "พัฒนา" ถ้ามองทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพ หมายถึง

- 1.) การสร้างสรรคเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นกว่าเดิม จากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่งหรือจากลักษณะหนึ่งไปสู่อีกลักษณะหนึ่ง

- 2.) การเสริม รักษา ปรับปรุง ขะลอบ ยับยั้งความเสื่อมโทรมหรือชำรุดสึกหรอให้สามารถใช้ประโยชน์ได้นานที่สุด คุ่มค่าที่สุด

ดังนั้นคำว่า “การพัฒนา” จึงหมายถึงการเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในแนวความคิด และเปลี่ยนแปลงการกระทำ ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงนั้น มีการวางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า สิ่งใดก็ตาม ถ้าไม่มีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม เราไม่นับว่าเป็นการพัฒนา

คำว่า “ชุมชน” หมายถึง “กลุ่มคนที่อาศัยอยู่รวมกันในที่ใดที่หนึ่ง โดยมีความรู้สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความรู้สึกนึกคิด และสนใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือหลายๆสิ่งคล้ายกัน มีการปฏิบัติต่อกันด้วยความรู้สึกไว้ แต่แต่ละคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น”

ดังนั้น ชุมชน จึงประกอบด้วย

- 1.) คน (People)
- 2.) อาณาบริเวณ (Area)
- 3.) ความสนใจร่วมกัน (Common Interest)
- 4.) การปฏิบัติต่อกัน (Interaction)
- 5.) ความสัมพันธ์ของสมาชิก (Relationship)

เมื่อพิจารณาความหมายของคำว่า “การพัฒนาชุมชน” ตามศัพท์จึงหมายถึง การสร้างสรรค์เปลี่ยนแปลงชุมชน ซึ่งเป็นที่อยู่รวมกันของคนให้ดีขึ้นกว่าเดิม จากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง หรือจากลักษณะหนึ่งไปสู่อีกลักษณะหนึ่งที่ดีกว่า

อย่างไรก็ตาม เนื่องจกงานพัฒนาชุมชนเป็นงานที่ละเอียดลึกซึ้ง ได้มีผู้ให้ความหมายหรือคำจำกัดความของการพัฒนาชุมชนในแง่ของงานไว้มาก ดังจะนำเสนอเฉพาะที่สำคัญต่อไปนี้

องค์การสหประชาชาติ ให้คำจำกัดความที่ยึดถือเป็นมาตรฐาน คือ การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการซึ่งดำเนินไปด้วยการรวมกำลังของราษฎรเองกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ ให้เจริญยิ่งขึ้น และผสมผสานชุมชนเหล่านั้นเข้าเป็นชีวิตของชาติ และเพื่อให้ราษฎรสามารถอุทิศตนเอง เพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติได้อย่างเต็มที่

องค์การบริหารวิเทศกิจ (ICA) ของสหรัฐอเมริกา หรือ (AID) ในปัจจุบัน ได้ให้คำจำกัดความว่า การพัฒนาชุมชนเป็นการกรรมวิธีแห่งการกระทำทางสังคม ซึ่งราษฎรในชุมชนนั้นๆ ร่วมกันจัดวางแผนและลงมือทำการเอง กำหนดว่ากลุ่มของคนและแต่ละบุคคลมีความต้องการอย่างไร และปัญหาที่ร่วมกันมีอะไรบ้าง แล้วจัดทำแผนการของกลุ่ม ของเอกชน เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการและสามารถแก้ปัญหาเหล่านั้น โดยพยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้นให้มากที่สุด และถ้าจำเป็นอาจจะขอความช่วยเหลือทั้งทางด้านบริการ วัสดุจากองค์การรัฐบาล และที่มีใช้ของรัฐบาลก็ได้

สวณัย ทองนพ อธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน ได้กล่าวถึงงานพัฒนาชุมชนว่า งานพัฒนาชุมชนเป็นงานพัฒนากำลังความคิดความสามารถของประชาชนในชนบท ในการทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชนและระหว่างประชาชนด้วยกันเอง เพื่อปรับปรุงตนเองและชุมชนไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา อนามัย และขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม อันจะนำไปสู่ความเจริญมั่นคงในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย

สาย หุตะเจริญ อธิบดีกรมการพัฒนาชุมชนคนแรก ให้ความหมายว่า การพัฒนาชุมชนเป็นการสร้างชุมชนให้เจริญ โดยอาศัยกำลังความสามารถของประชาชนและความช่วยเหลือของรัฐบาลร่วมกัน

นิรุฒ ไชยกุล อธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน ให้ความหมายว่า การพัฒนาชุมชนคือ การพัฒนาความคิดความสามารถของประชาชนในชุมชนเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการช่วยตนเอง เพื่อบ้าน และชุมชนให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยการร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับรัฐบาล การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการที่นำเอาบริการของรัฐผนวกเข้ากับความต้องการของประชาชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดียิ่งขึ้น

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี อธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน ได้กล่าวถึง "ความหมายของการพัฒนาชุมชน. ไว้ 2 ประการคือ

1) การพัฒนาชุมชนในความหมายของ "งาน" หมายถึง การกระทำใดๆ ให้ได้มาซึ่งวัตถุประสงค์ของ ทั้งที่สามารถมองเห็นจับต้องได้ และที่สังเกตได้ เช่น การสร้างถนน ขุดบ่อน้ำ ทำนบเหมืองฝาย สร้างโรงเรียน สถานือนามัย ไฟฟ้า ประปา ให้มีขึ้นในชุมชน ตลอดจนการพัฒนา

จิตใจ เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมของคนในชุมชนจนสามารถรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรอย่างแน่นแฟ้น เหล่านี้ล้วนแต่เป็นงานพัฒนาชุมชนทั้งสิ้น โดยไม่คำนึงถึงประชาชนจะได้เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการหรือไม่

2) การพัฒนาชุมชนในความหมายของ “หลักและวิธีการทำงาน” หมายถึง การที่ประชาชนต้องเป็นผู้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการสร้าง “งาน” หรือสิ่งของถาวรวัตถุ และองค์กรต่างๆของประชาชน ซึ่งประชาชนจะต้องเป็นผู้คิดริเริ่ม พิจารณา ตัดสินใจร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในการดำเนินงานทุกขั้นตอน จะเป็นการริเริ่มโดยประชาชนเอง หรือถูกกระตุ้นให้เกิดความคิดริเริ่มจากเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลก็ตาม

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาชุมชน คือ “การพัฒนาความคิด ความสามารถของประชาชนในชุมชน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการช่วยตนเอง เพื่อนบ้าน และชุมชน ให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดียิ่งขึ้น โดยความร่วมมือระหว่างประชาชนกับรัฐบาล การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการนำเอาบริการของรัฐบาลผนวกเข้ากับความต้องการของประชาชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น

วิวัช วิวัชนิภาวรรณ (2532) อ้างจากสุวิทย์ ยี่งวรพันธุ์ ถึงความหมายของคำว่า การพัฒนาชุมชนไว้เป็นหัวข้อดังนี้

- 1) การปรับปรุงส่งเสริมให้ชุมชนใดชุมชนหนึ่งดีขึ้น หรือมีวิวัฒนาการดีขึ้น
- 2) การส่งเสริมให้ชุมชนนั้นๆ มีวิวัฒนาการดีขึ้น คือเจริญทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
- 3) การพัฒนาชุมชนนั้น จะต้องพัฒนาทางด้านวัตถุและพัฒนาทางด้านจิตใจ
 - 3.1) การพัฒนาด้านวัตถุ คือการสร้างความเจริญให้แก่ชุมชน เพื่อส่งเสริมให้เกิดมี หรือเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่เราเห็นโดยแจ้งชัด เช่น การส่งเสริมด้วยการผลิตผล การส่งเสริมระบบขนส่ง การคมนาคม การชลประทาน ฯลฯ
 - 3.2) การพัฒนาด้านจิตใจ คือการสร้างความเจริญ โดยมุ่งให้การศึกษอบรมประชาชน ซึ่งรวมทั้งการให้การศึกษิตตาม

โรงเรียน มหาวิทยาลัยตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ และการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้ได้รับการศึกษาอย่างดี

4) การพัฒนาชุมชน คือกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ทั้งนี้โดยประชาชนเข้าร่วมมือและริเริ่มดำเนินการเอง

Arthur Dunham อ้างถึงใน วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2532) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาชุมชน คือ “การรวมกำลังดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้มีความเป็นปึกแผ่นและดำเนินการไปในทิศทางที่ตนต้องการ โดยอาศัยการรวมกำลังของประชาชนในชุมชนนั้นในการช่วยเหลือตัวเองและร่วมมือกันดำเนินงาน แต่มักจะได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากหน่วยราชการหรือองค์การอาสาสมัครอื่นๆ”

นอกจากนี้ การพัฒนาชุมชนยังมีความหมายซึ่งเป็นที่หมายรวมถึงทั้งขบวนการ โครงการ วิธีการ และกระบวนการ ดังจะได้อธิบายดังนี้ (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ , 2532)

การพัฒนาชุมชนในฐานะที่เป็นขบวนการ (Movement) เปรียบเหมือนเป็นการรณรงค์หรือการต่อสู้ของมวลชนเพื่อการปฏิรูปสภาพความเป็นอยู่ ที่ประชาชนมีความไม่พอใจอย่างรุนแรง และการเข้ามาช่วยในขบวนการนี้ก็เพราะแรงดลใจอย่างแรงกล้าที่อยากให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น การพัฒนาชุมชนในฐานะนี้จึงก่อปรด้วยอุดมการณ์และปรัชญาซึ่งประชาชนที่เข้าร่วมในขบวนการมีความเชื่อและศรัทธาอย่างแน่วแน่ว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้อง

การพัฒนาชุมชนในฐานะที่เป็นโครงการ (Program) การพัฒนาชุมชนในฐานะนี้ส่วนใหญ่ถือว่ารัฐเป็นผู้จัดเตรียมและให้บริการต่างๆ แก่ประชาชนในรูปของโครงการพัฒนาต่างๆ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความต้องการในอันที่จะนำเอาบริการเหล่านั้นไปบำบัดความต้องการของตน

การพัฒนาชุมชนในฐานะที่เป็นวิธีการ (Method) เป็นการมุ่งพิจารณาวิธีการทำงานมากกว่าอย่างอื่น กล่าวคือ ถ้ากิจกรรมพัฒนาดำเนินการโดยรัฐบาลทั้งหมด โดยที่ประชาชนไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมด้วย กิจกรรมพัฒนานั้นก็ไม่ถือว่าเป็นกิจกรรมพัฒนาตามวิธีการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนในฐานะที่เป็นกระบวนการ (Process) หมายถึง การพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบระบบและมีขั้นตอน กระบวนการพัฒนาชุมชนยังหมายความรวมไปถึงว่ากิจกรรมพัฒนานั้นเป็นเรื่องต่อเนื่องกันไป นั่นคือ เมื่อครบขั้นตอนของกระบวนการอันหนึ่งแล้วก็จะนำไปสู่การเริ่มต้นของกระบวนการในกิจกรรมพัฒนาอื่นต่อไป ขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาชุมชนนั้น อาจเริ่มต้นจากการทำการศึกษาและสำรวจสภาพของชุมชนที่ผู้ทำงานพัฒนาจะเข้าไปทำงานด้วย ขั้นที่สองได้แก่ การพิจารณาขีดความสามารถของชุมชนที่มีอยู่ ขั้นที่สามผู้ทำงานพัฒนาจะต้องช่วยให้ประชาชนในชุมชนสามารถจัดลำดับความสำคัญของปัญหาความต้องการ ขั้นตอนที่สี่เป็นการวางแผนพัฒนาโดยยึดหลักข้อเท็จจริงที่ได้ศึกษาหรือสำรวจมา ขั้นต่อไปก็จะเป็นการดำเนินการตามแผน และขั้นสุดท้ายเป็นการประเมินผลกิจกรรมที่ได้กระทำไปรวมถึงการพิจารณาวางแผนโครงการหรือกิจกรรมพัฒนาต่อไปอีก

ในการดำเนินงานตามขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาชุมชนนี้ จุดเน้นหนักอยู่ที่ว่า ได้เกิดอะไรขึ้นกับประชาชนทั้งในแง่สังคมและในแง่จิตใจ นั่นคือ วิธีการและลักษณะของการทำงานตามกระบวนการพัฒนาชุมชนนั้นมีความสำคัญมากกว่าผลสำเร็จของงาน กระบวนการพัฒนาชุมชนเล็งเห็นถึงความสำคัญที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงในสภาพความเป็นอยู่และความสามารถของประชาชนจากสถานการณ์หนึ่งไปสู่อีกสถานการณ์หนึ่ง เช่น จากสถานการณ์เดิมที่มีประชาชนเพียงสองสามคนเป็นผู้ตัดสินใจไปสู่สภาพที่ประชาชนหลายคนในชุมชนเป็นผู้มีความสามารถที่จะตัดสินใจเอง หรือจากสภาพที่มีการร่วมมือแต่เพียงเล็กน้อย ไปสู่สภาพที่มีการร่วมมือกันอย่างพร้อมเพรียง หรือจากสภาพความเฉื่อยชาของประชาชนไปสู่สภาพที่ประชาชนมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา หรือจากสภาพที่ความช่วยเหลือและทรัพยากรมาจากภายนอกไปสู่สภาพที่ประชาชนในชุมชนยอมเสียสละทรัพยากรและแรงงานในกิจกรรมพัฒนา เป็นต้น

จากความหมายของคำว่า “การพัฒนาชุมชน” ข้างต้น พอที่จะสรุปสาระสำคัญได้ 3 ประการคือ

- 1) เป็นการสร้างความเจริญและส่งเสริมการพัฒนาทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมทั้งการพัฒนาทางด้านวัตถุและจิตใจ
- 2) เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนมีความคิดริเริ่มและร่วมมือกันช่วยเหลือตัวเอง
- 3) มีการช่วยเหลือสนับสนุนทางด้านวิชาการจากหน่วยงานราชการ

สำหรับขอบเขตของการพัฒนาชุมชนนั้น ครอบคลุมเนื้อหาสาระดังต่อไปนี้

- 1) เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนหรือตั้งใจจริงไว้ก่อน เช่น มีเป้าหมาย ทิศทาง ระยะเวลา และมีขั้นตอนการทำงาน เป็นต้น
- 2) เป็นกระบวนการพัฒนาให้ประชาชนในชุมชนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง
- 3) เป็นกระบวนการที่นำเอาทรัพยากรธรรมชาติและประชาชนในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนให้มากที่สุด
- 4) เป็นกระบวนการให้การศึกษาแก่ประชาชน โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงทางทัศนะ แนวความคิดให้ถูกต้อง
- 5) เป็นกระบวนการที่สอดคล้องกับขีดความสามารถของประชาชน และแนวนโยบายของรัฐบาล
- 6) เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนรู้จักวิธีช่วยตนเองโดยใช้พลังกลุ่มเป็นสำคัญ
- 7) เป็นกระบวนการที่อาศัยความร่วมมือระหว่างประชาชนกับประชาชน และประชาชนกับหน่วยงานของรัฐบาลและเอกชน
- 8) เป็นกระบวนการที่อาศัยความช่วยเหลือทางวัสดุอุปกรณ์ วิชาการจากรัฐบาลและเอกชนภายนอกชุมชนเมื่อจำเป็นหรือเกินขีดความสามารถของชุมชน
- 9) เป็นกระบวนการที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีความคิดริเริ่มในการพัฒนาชุมชนของตนเอง
- 10) เป็นกระบวนการพัฒนาที่จะต้องพิจารณาถึงสังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชนที่ทำการพัฒนา
- 11) เป็นกระบวนการพัฒนาโดยใช้หลักการและแนวทางของระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเป็นพื้นฐานในการดำเนินงาน
- 12) เป็นกระบวนการที่ผสมผสานความรู้ความสามารถของบุคคลหลายสาขาเข้าด้วยกัน อันมิใช่เป็นหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ
- 13) ผลประโยชน์ของการพัฒนาที่เกิดขึ้นจะต้องตกแก่ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชน

2.2.2 ปรัชญาของการพัฒนาชุมชน

สนธยา พลศรี (2533) อ้างจาก สุกิจ จุลละนันท์ เกี่ยวกับปรัชญาของการพัฒนาชุมชนว่า ปรัชญาอันเป็นรากฐานของการพัฒนาชุมชน ถือว่า “คน” เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีความหมายและพลังอันซ่อนเร้นแฝงอยู่ อันได้แก่ กำลังความคิด แรงงาน ฝีมือหรือทักษะ ซึ่งพลังเหล่านี้ ถ้าได้รับการจุดค้นและนำมาใช้ประโยชน์แก่ชุมชน ก็จะสามารถบันดาลความสำเร็จทั้งปวงให้แก่ชุมชนได้ ฉะนั้นวัตถุประสงค์สำคัญของการพัฒนาชุมชน จึงมุ่งกระตุ้นส่งเสริมให้ประชาชนแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มได้รู้จักใช้ความสามารถของตนเอง ช่วยตนเอง และเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ความเจริญให้ท้องถิ่น โดยอาศัยความต้องการที่แท้จริง หรือความคิดริเริ่มของประชาชนในชุมชนนั่นเองเป็นหลักในการดำเนินงาน เพื่อให้เขาสามารถแก้ปัญหาด้วยตนเอง ตัดสินใจด้วยตนเอง และทำงานร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้นการพัฒนาชุมชนที่จะประสบความสำเร็จ จึงมิได้ขึ้นอยู่กับความสำเร็จในทางวัตถุเท่านั้น หากแต่ขึ้นอยู่กับความสำเร็จในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ทักษะ ความรู้ และความสามารถของประชาชนเป็นสำคัญ

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาชุมชนมีหลักปรัชญาอันเป็นมูลฐานที่สำคัญ ดังนี้ (ทองคำดี คุ่มไข่น้ำ และคณะ , 2534)

- 1) มนุษย์ทุกคนมีพลังในเรื่องความคิดริเริ่ม และความเป็นผู้นำซ่อนเร้นอยู่ในตัว พลังเหล่านี้สามารถเจริญเติบโตและนำออกมาใช้ได้ ถ้าได้รับการพัฒนา
- 2) บุคคลแต่ละคนถ้าหากมีโอกาสแล้ว ย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้เปลี่ยนแปลงทัศนคติประพฤติปฏิบัติ และพัฒนาขีดความสามารถให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นได้
- 3) บุคคลแต่ละคนย่อมมีความสำคัญและมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกัน จึงมีสิทธิอันพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรมอย่างบุคคลมีเกียรติในฐานะที่เป็นมนุษย์ปุถุชนคนหนึ่ง
- 4) บุคคลแต่ละคนย่อมมีสิทธิและสามารถที่จะกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของตนไปในทิศทางที่ตนต้องการ
- 5) การพัฒนาพลังงานและขีดความสามารถของคนในชุมชนทุกด้าน เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาและมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนทุกคนและชุมชนโดยส่วนรวม

2.2.3 แนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน (ทวงศักดิ์ คุ่มไชนะ และคณะ , 2534)

1) การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการทำงาน เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาชุมชน เพราะงานพัฒนาชุมชนเป็นบริการให้เปล่าจากรัฐ แต่เป็นงานที่ทำโดยอาศัยความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐบาลกับประชาชน นอกจากนี้ยังถือหลักการมีส่วนร่วมที่ว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจและวางแผน การปฏิบัติการ และการบำรุงรักษา

2) การช่วยเหลือตนเอง (Aided Self-Help)

ปัจจุบันเรื่องการช่วยเหลือตนเองยึดเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งของแนวนโยบายการพัฒนาชนบทที่ยากจน ที่ต้องการปรับปรุงให้ประชาชนช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้น เช่น การเลือกโครงการประเภทที่ประชาชนยากจนสามารถร่วมกันทำอย่างได้ผลและเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น เช่น ธนาคารข้าว ธนาคารโค-กระบือ ธนาคารยา ตลอดจนการพยายามที่จะช่วยเหลือตนเอง โดยมีรัฐคอยให้การช่วยเหลือสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง และจะช่วยเหลือประชาชนในสวนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน ตามโอกาส และหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม

3) ความคิดริเริ่มของประชาชนเอง (Initiative)

ในการทำงานกับประชาชนต้องยึดหลักการที่ว่า ความคิดริเริ่มต้องมาจากประชาชน นักพัฒนาต้องใช้วิธีการแห่งประชาธิปไตย คือจะทำอะไรต้องให้ประชาชนเห็นชอบมิใช่เกิดจากคำสั่งโดยตรงหรือโดยทางอ้อม นอกจากนั้น นักพัฒนาต้องหาโอกาสกระตุ้นให้การศึกษา เพื่อให้ประชาชนเกิดความคิดและแสดงออกซึ่งความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อถิ่นที่อยู่

4) ความต้องการของชุมชน (Felt-Needs)

ในการทำงานต้องการให้ประชาชนและองค์กรของประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมโครงการต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ลักษณะงานหรือกิจกรรมจึงต้องสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนเบื้องต้น เพื่อให้เกิดความคิดที่ว่างานเป็นของประชาชนและจะช่วยกันดูแลรักษาต่อไป

5) การศึกษาภาคชีวิต (Life-long Education)

งานพัฒนาชุมชนถือว่าเป็นกระบวนการให้การศึกษาภาคชีวิตแก่ประชาชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคน การให้การศึกษาจึงต้องให้การศึกษาอย่างต่อเนื่องกันไป トラบเท่าที่

บุคคลยังดำรงอยู่ในชุมชน นักพัฒนาจึงต้องทำงานกับคนทุกเพศทุกวัย จนทำให้เกิดการพัฒนาสังคมของคน

2.2.4 หลักการพัฒนาชุมชน (ทนงศักดิ์ คุ่มไชนะ, 2534)

1) ยึดหลักความมีศักดิ์ศรีและศักยภาพของประชาชน โดยจะต้องเชื่อมั่นว่าประชาชนนั้นมีศักยภาพ มีความรู้ความสามารถที่แฝงเร้นอยู่ในตัว สามารถที่จะปรับปรุงพัฒนาตนเองได้ จึงต้องให้โอกาสประชาชนในการคิด วางแผน เพื่อแก้ปัญหาชุมชนด้วยตัวของเขาเอง นักพัฒนาควรเป็นเพียงผู้กระตุ้น แนะนำ ส่งเสริม และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่ให้มากที่สุด

2) ยึดหลักการพึ่งตนเองของประชาชน โดยจะต้องยึดมั่นว่า นโยบายพัฒนาชนบทและวัตถุประสงค์ของการพัฒนาชุมชนนั้น ต้องการสนับสนุนให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ ซึ่งสามารถที่จะทำกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาบางประเภทได้ โดยอาศัยการช่วยเหลือตนเองของคนในชุมชน หรือหมู่บ้านเป็นหลัก ส่วนรัฐบาลนั้นจะคอยช่วยเหลือสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง และช่วยเหลือในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน

3) ยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ วางแผน ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผลในกิจกรรมหรือโครงการใดๆ ที่จะทำในชุมชน เป็นการให้โอกาสแก่ประชาชนในชุมชนหรือหมู่บ้านได้ร่วมกิจกรรมตั้งแต่เริ่มคิด จนกระทั่งถึงการติดตามประเมินผลของการทำกิจกรรม เพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการดำเนินงาน อันเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในเรื่องความเป็นเจ้าของโครงการหรือกิจกรรม

4) ยึดหลักประชาธิปไตย การพัฒนาชุมชนจะต้องเริ่มด้วยการประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน และร่วมกันคิดตัดสินใจว่าจะทำอะไร เมื่อตกลงกันแล้วก็ร่วมกันทำ โดยมอบหมายให้แต่ละคนได้รับผิดชอบร่วมกัน งานจะมาจากประชาชนในชุมชนนั่นเอง ไม่ได้มาจากการถูกสั่งให้ทำ โดยมอบหมายให้แต่ละคนได้รับผิดชอบร่วมกัน นักพัฒนาจะไม่ใช้วิธีการออกคำสั่ง และจะต้องให้การศึกษาชักชวน เสนอความเห็นให้ประชาชนได้พิจารณา วิเคราะห์ด้วยเหตุและผล และหาข้อสรุปตัดสินใจแก้ไขปัญหาเอง โดยการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตย

2.2.5 เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ , 2532)

จากสาระสำคัญที่กล่าวมา การพัฒนาชุมชน ครอบคลุมถึงการพัฒนาให้ประชาชนในชุมชนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม อันมิใช่เป็นกระบวนการการพัฒนาที่พัฒนาทางด้านวัตถุแต่เพียงอย่างเดียว การพัฒนาทางด้านจิตใจก็มีความสำคัญอย่างยิ่งด้วย นอกจากนี้กระบวนการพัฒนาชุมชนยังมุ่งส่งเสริมการศึกษาให้แก่ประชาชน โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงทางทรงคนและแนวความคิดของประชาชนให้เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาอีกด้วย สิ่งทีกล่าวมานี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนทั้งสิ้น

เป้าหมายที่แท้จริงของการพัฒนาชุมชน ได้มีผู้ให้คำจำกัดความไว้หลายท่าน เช่น

ไพฑูรย์ เครือแก้ว ได้กล่าวถึงเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า “มุ่งหวังจะพัฒนาตัวบุคคล กลุ่มบุคคล ปราบกฏการณ์และสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและสังคมของหมู่บ้าน”

สุนัย ทองนพ ได้เขียนอธิบายถึงจุดหมายปลายทางหลักหรือเป้าหมายหลักของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า “ลักษณะการพัฒนาชุมชนที่เด่นชัดเป็นเอกลักษณ์ก็คือ การพัฒนาคน ให้มีความสามารถในการคิดตัดสินใจ การกระทำ การรับผิดชอบร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาตนเองและชุมชนส่วนรวม”

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้เขียนบรรยายถึงเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนว่า สามารถแบ่งออกเป็นสองส่วนใหญ่ๆ คือ คน และ สิ่งแวดล้อม (ทั้งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ) โดยทั้งคนและสิ่งแวดล้อมควรจะรวมอยู่ในกิจกรรมพัฒนาด้านต่างๆ ดังนี้คือ

- 1) การเมือง
- 2) เศรษฐกิจ
- 3) การศึกษา
- 4) สังคม
- 5) วัฒนธรรม
- 6) ครอบครัวและประชากร
- 7) อนามัยและสาธารณสุข

8) นันทนาการ

ฯลฯ

Dr. Batten ได้กล่าวถึงเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนว่า “เป็นงานที่จะพัฒนาคนวัตถุหรือสิ่งแวดล้อม”

เป้าหมายหรือจุดหมายปลายทางของการพัฒนาชุมชนที่ยกมาอ้างถึงข้างต้น เมื่อพิจารณาดูแล้วจะพบว่า ผู้รู้ทุกคนได้กำหนดเป้าหมายไว้อย่างเดียวกัน คือ การมุ่งพัฒนาคนและวัตถุหรือสิ่งแวดล้อมในชุมชน ซึ่งได้รวบรวมเอาทุกสิ่งทุกอย่างในชุมชนไว้ทั้งสิ้น เป็นการกำหนดเป้าหมายที่สอดคล้องกับปรัชญาและแนวความคิดของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาคน สิ่งสำคัญอย่างที่สุดของการพัฒนาชุมชนก็คือ การพัฒนาคน หรือการพัฒนาที่ตัวคน การพัฒนาที่ตัวคนนี้หมายถึง การกระทำใดๆ ที่ทำให้คนเป็นคนฉลาดเฉลียวขึ้นหรือทำให้คนเป็นคนที่มีความรู้ นอกจากนั้น การพัฒนาคนยังหมายรวมถึงการพัฒนาความรู้สึกรู้จักคิด กิริยา มารยาท บุคลิก ลักษณะนิสัยใจคอ ความซำนิซำนานาญ ธรรมเนียมของคนด้วย

การพัฒนาสิ่งแวดล้อม หมายถึง การพัฒนาวัตถุหรือสิ่งแวดล้อมให้เจริญขึ้น การพัฒนาวัตถุหมายถึงการสร้างสรรคสิ่งต่างๆ อันจำเป็นแก่มนุษย์ การครองชีพ การอยู่รอด และการมีชีวิตอยู่อย่างสะดวกสบาย และมีความสุข เป็นการสร้างเสริมคุณภาพและสมรรถภาพให้มากยิ่งขึ้น

โดยสรุปเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน การพัฒนาคน และการพัฒนาสิ่งแวดล้อม การพัฒนาคนให้มีทั้งคุณภาพและคุณธรรมในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองเป็นเป้าหมายหรือจุดหมายปลายทางสูงสุดของการพัฒนาชุมชน การที่จะพัฒนาคนให้มีคุณภาพนั้นมีพื้นฐานมาจากการพัฒนาทางวัตถุหรือรูปธรรม ส่วนการที่จะพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนั้นมีพื้นฐานมาจากการพัฒนาทางจิตใจหรือนามธรรมให้แก่ประชาชนในชุมชน

2.2.6 ความเกี่ยวข้องของชุมชนกับการท่องเที่ยว

ความเกี่ยวข้องของชุมชนกับการท่องเที่ยว มีขอบเขต ลักษณะ และรูปแบบ กว้างขวางและหลากหลาย ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม หาข้อจำกัดชัดเจนได้ยาก และไม่สามารถนำ

มากล่าวไว้ได้ครบ ดังนั้น จึงได้กำหนดความเกี่ยวข้องของชุมชนกับการท่องเที่ยว เท่าที่จำเป็นไว้เพียง 2 ลักษณะ คือประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับ และผลกระทบที่เกิดขึ้น (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2540)

1) ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับ มี 2 ทาง คือ ประโยชน์ทางเศรษฐกิจและประโยชน์ทางสังคม

1.1) ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

-เกิดการสร้างงาน สมาชิกชุมชนมีงานทำจากการมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้น

-เกิดการพัฒนาอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการบริการการท่องเที่ยว

-เกิดระบบตลาด เมื่อมีการจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภค เครื่องมือเครื่องใช้และปัจจัยต่างๆ ที่จำเป็นแก่การบริการการท่องเที่ยว

-เกิดระบบการผลิตวัตถุดิบในท้องถิ่นเพื่อป้อนระบบตลาด

-มีรายได้จากแหล่งรายได้ใหม่ ที่เกิดจากการท่องเที่ยว นอกเหนือจากรายได้จากแหล่งรายได้เดิมของชุมชน

-ครอบครัวชุมชนจะมีรายได้เพิ่มขึ้น ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมจากสถานการณ์การท่องเที่ยวเกิดขึ้น

1.2) ประโยชน์ทางสังคม ประโยชน์ทางสังคมที่ชุมชนจะได้รับมีมาก ตัวอย่างที่สำคัญเช่น

-เกิดการพัฒนาด้านโครงสร้างสังคม(Social Anatlilism)

-มีการติดต่อทางสังคมที่มีรูปแบบมากขึ้น(Formal Social Contact)

-จะมีสัญญาทางสังคมเกิดขึ้นอันเนื่องจากการตกลงในสิทธิหน้าที่ และความรับผิดชอบต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเข้าไปเกี่ยวข้องกับระบบการท่องเที่ยวของสมาชิกชุมชน (Social Contract)

-สาธารณูปโภคของชุมชน เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา อาจได้รับการพัฒนาหรือปรับปรุง เนื่องจากการมีการท่องเที่ยว

-สมาชิกชุมชนจะถูกกระตุ้นให้สนใจพัฒนาการศึกษาของตัวเองและบริวาร ทั้งการศึกษาในรูปแบบและนอกรูปแบบ (Formal and Informal Education) ในด้านบริการ เทคนิค และอื่นๆ

-จะเกิดการพัฒนาด้านสาธารณสุข เช่นความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความปลอดภัยจากโรคภัย สืบเนื่องจากการบริโภค อุปโภค ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อเข้าสู่ระบบการท่องเที่ยว

-การบริการทางสังคมอื่นๆ เช่น ความปลอดภัย และการมีระเบียบของสังคมจะได้รับการเอาใจใส่มากขึ้น

2) ผลกระทบที่เกิดขึ้น ผลกระทบที่เกิดขึ้นอาจเป็นผลทั้งทางบวกและทางลบ

2.1) ผลกระทบทางบวกคือ ผลประโยชน์ที่ชุมชนได้รับตามที่กล่าวไว้

2.2) ผลกระทบทางลบที่อาจเกิดขึ้นมีอยู่บ้างเช่น

-ขนาดของชุมชนอาจเติบโตเกินไป ถ้าปัจจัยจากการท่องเที่ยวมีมากและไม่ได้รับการจัดการที่ดี

-โครงสร้างการบริหารของชุมชนอาจเปลี่ยนแปลงไป ถ้าอิทธิพลทางการท่องเที่ยวมีมากและไม่ได้รับการจัดการที่ดี

-วัฒนธรรมดั้งเดิมและวิถีชีวิตของชุมชน อาจได้รับผลกระทบและถูกกลืนจากอิทธิพล วัฒนธรรม และแนวทางชีวิตจากภายนอก

ในอดีตที่ผ่านมา ชุมชนแทบไม่ได้รับประโยชน์ที่แท้จริงจากการท่องเที่ยว เนื่องจากมีผู้ที่มีโอกาสหรือกำลังมากกว่าได้แสวงประโยชน์จากชุมชนและทรัพยากร โดยละเลยหรือให้ประโยชน์แก่ชุมชนเพียงเล็กน้อย และสร้างผลกระทบทางลบไว้มาก เนื่องจากประชาชนและชุมชนไม่มีโอกาสในการคัดเลือกการพัฒนา หรือจำกัดการขยายตัวของการท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชน การพัฒนาการท่องเที่ยวมักเกิดจากความต้องการของนักท่องเที่ยว (บุคคลภายนอก) ที่เข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ และการพัฒนาองค์กรภาครัฐหรือการลงทุนของผู้ประกอบการเอกชนจากภายนอก โดยขาดการคำนึงถึงประโยชน์และผลกระทบที่แท้จริง

2.3 นโยบายและแผนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

2.3.1 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)

สาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) เป็นแผนที่ ได้ัญญาเชิญแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มา เป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ โดยยึดหลักทางสายกลาง เพื่อให้ประเทศ รอดพ้นจากวิกฤติ สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพและ ยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และสถานการณ์เปลี่ยนแปลงต่างๆ

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชน ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปใน ทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความเพียงพอหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบ ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและ ภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิขา การต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้าง พื้นฐานทางจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้ มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอด ทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอก ได้เป็นอย่างดี

การจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐาน ของการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันของสังคมไทยใน 20 ปีข้างหน้า โดยนำความคิดของทุกภาคส่วน ในสังคมทุกระดับ ตั้งแต่ระดับจังหวัด ระดับอนุภาค และระดับชาติ มาสังเคราะห์เชื่อมโยงเข้าด้วย กันอย่างเป็นระบบให้เกิดเป็น “วิสัยทัศน์ร่วม” ที่สังคมไทยยอมรับร่วมกัน โดยคำนึงถึงภาพรวมการ พัฒนาที่ผ่านมา สถานการณ์และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ เพื่อนำไปสู่สังคมไทยที่พึงประสงค์ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและสร้างคุณค่าที่ดีให้เกิดขึ้นใน สังคมไทย

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 จึงเป็นแผนยุทธศาสตร์ที่ชี้กรอบทิศทางการพัฒนาประเทศ ในระยะปานกลาง ที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ระยะยาว และมีการดำเนินการต่อเนื่องจากแผน พัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ในด้านแนวคิดที่ยึด “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” ในทุกมิติอย่างเป็นองค์ รวม และให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุล ทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างระบบบริหารจัดการภายในที่ดีให้เกิดขึ้นในทุกระดับ อันจะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มี “คน” เป็นศูนย์กลางได้อย่างแท้จริง

จากการประเมินผลการพัฒนาในช่วง 4 ทศวรรษที่ผ่านมา ซึ่งให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการพัฒนาที่ขาดสมดุล โดยประสบความสำเร็จเฉพาะในเชิงปริมาณ แต่ขาดความสมดุลด้านคุณภาพ “จุดอ่อน” ของการพัฒนาที่สำคัญคือ ระบบบริหารทางเศรษฐกิจ การเมืองและราชการยังเป็นการรวมศูนย์อำนาจและขาดประสิทธิภาพ ระบบกฎหมายล้าสมัย นำไปสู่ปัญหาเรื้อรังของประเทศ คือ การทุจริตประพฤติมิชอบที่เกิดขึ้นทั้งในภาคราชการและในภาคธุรกิจเอกชน ขณะเดียวกันคุณภาพการศึกษาของไทยยังไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร ไม่สามารถปรับตัวรู้เท่าทันวิทยาการสมัยใหม่ ทั้งฐานทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของไทยที่อ่อนแอ ไม่เอื้อต่อการพัฒนานวัตกรรม รวมทั้งความสามารถในการบริหารจัดการธุรกิจยังด้อยประสิทธิภาพ จึงส่งผลให้ขีดความสามารถในการแข่งขันของไทยลดลงอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ ความยากจนและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่รุนแรงขึ้น ได้สร้างความขัดแย้งทางสังคมมากขึ้น นอกจากนี้ความอ่อนแอของสังคมไทยที่ตกอยู่ในกระแสวัตถุนิยม ได้ก่อให้เกิดปัญหาทางศีลธรรมและปัญหาสังคมมากขึ้นด้วย

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดทุนทางสังคมและทางเศรษฐกิจหลายประการซึ่งเป็น “จุดแข็ง” ของประเทศที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนา กล่าวคือ รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้วางพื้นฐานให้เกิดการปฏิรูปที่สำคัญทั้งทางสังคม การเมือง การบริหารภาครัฐ และการกระจายอำนาจ ขณะที่กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและพลังท้องถิ่นชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้น สื่อต่างๆมีเสรีภาพมากขึ้น เอื้อต่อการเติบโตของประชาธิปไตย การป้องกันการทุจริตประพฤติมิชอบและการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในสังคมไทย ทั้งจุดแข็งของฐานการผลิตการเกษตรที่หลากหลาย มีศักยภาพเป็นแหล่งผลิตอาหารของโลก พร้อมทั้งมีธุรกิจบริการที่มีความเชี่ยวชาญ มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ และมีเอกลักษณ์ความเป็นไทย มีวัฒนธรรมที่เป็นจุดเด่น รวมทั้งมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมเป็นปึกแผ่นและมีสถาบันหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ซึ่งจะช่วยเป็นภูมิคุ้มกันที่สำคัญในการลดความเสี่ยงจากกระแสโลกาภิวัตน์

ขณะเดียวกันกระแสการเปลี่ยนแปลงหลักของโลกเป็นทั้ง “โอกาสและภัยคุกคาม” ต่อการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะระบบเศรษฐกิจโลกที่เปลี่ยนแปลงสลับซับซ้อนและเชื่อมโยงกันมากขึ้น มีการปรับระเบียบเศรษฐกิจใหม่ของโลกที่นำไปสู่กติกาการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศใหม่ และแนวโน้มการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในภูมิภาคทั้งระดับทวีปและพหุภาคีที่มี

อิทธิพลเพิ่มขึ้น รวมทั้งแนวโน้มการพัฒนาสู่เศรษฐกิจยุคใหม่ที่มีเทคโนโลยีและการใช้ความรู้เป็นฐานการพัฒนา ทำให้ต้องเร่งเตรียมพร้อมทั้งการสร้างระบบ กลไก และพัฒนาคนให้สามารถปรับตัวอย่างรู้เท่าทันได้รวดเร็ว เพื่อคงสถานะการแข่งขันของประเทศและก้าวสู่ระบบเศรษฐกิจยุคใหม่ได้อย่างเท่าทันโลกได้ต่อไป อย่างไรก็ตาม ภาวะเศรษฐกิจโลกที่ยังมีความเปราะบางและมีแนวโน้มที่จะชะลอตัวต่อเนื่อง และคาดว่าจะฟื้นตัวได้ช้ากว่าที่ประมาณการไว้เดิม จะส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของเศรษฐกิจไทยซึ่งต้องปรับตัวให้ทัน ทั้งการเริ่มปรับฐานเศรษฐกิจตั้งแต่ระดับฐานรากถึงระดับมหภาค และการปรับนโยบายเศรษฐกิจของประเทศที่เหมาะสม ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

ภายใต้สถานการณ์และแนวโน้มในอนาคตที่จะมีผลต่อการพัฒนาประเทศดังกล่าว แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 จึงเป็นแผนที่ดำเนินการในช่วงเปลี่ยนผ่านที่สำคัญที่สุดช่วงหนึ่งของประเทศ ที่จำเป็นต้องเร่งรัดการปฏิรูประบบเศรษฐกิจและสังคมให้เกิดสัมฤทธิ์ผลในทางปฏิบัติให้มากยิ่งขึ้น และมุ่งฟื้นฟูเศรษฐกิจให้หลุดพ้นจากภาวะวิกฤติ พร้อมทั้งวางรากฐานการพัฒนาระบบเศรษฐกิจภายในประเทศให้มีความเข้มแข็ง มีเสถียรภาพ และมีภูมิคุ้มกันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกและสามารถพึ่งตัวเองได้มากขึ้น ขณะเดียวกัน จะต้องให้ความสำคัญลำดับสูงกับการบริหารการเปลี่ยนแปลง เพื่อสร้างภาวะผู้นำร่วมกันในทุกระดับ ในอันที่จะสร้างพลังร่วมกันให้เกิดค่านิยมใหม่ในสังคม ที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการประเทศใหม่ที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของโลก

วัตถุประสงค์และเป้าหมายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9

เพื่อให้การพัฒนาประเทศเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของวิสัยทัศน์ร่วม ภายใต้ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และสังคมไทยที่พึงประสงค์ในอนาคต แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) จึงกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของการพัฒนาประเทศ ไว้ดังนี้

วัตถุประสงค์

(1) เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพและมีภูมิคุ้มกัน สร้างความเข้มแข็งของภาคการเงิน ความมั่นคงและเสถียรภาพของฐานะการคลัง ปรับโครงสร้างเศรษฐกิจระดับฐานรากให้มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น ตลอดจนเพิ่มสมรรถนะของระบบเศรษฐกิจโดยรวมให้สามารถแข่งขันได้และก้าวทันเศรษฐกิจยุคใหม่

(2) เพื่อวางรากฐานการพัฒนาประเทศให้เข้มแข็ง ยั่งยืน สามารถพึ่งตนเองได้ อย่างรู้เท่าทันโลก โดยการพัฒนาคุณภาพคน ปฏิรูปการศึกษา ปฏิรูประบบสุขภาพ สร้างระบบคุ้มครองความมั่นคงทางสังคม รวมทั้งการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่ายชุมชน ให้เกิดการเชื่อมโยงการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างยั่งยืน มีการดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควบคู่กับการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสังคมไทย

(3) เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีในสังคมไทยทุกระดับ เป็นพื้นฐานให้การพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ เน้นปฏิรูประบบบริหารจัดการภาครัฐ การบริหารจัดการที่ดีของภาคธุรกิจเอกชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา การสร้างระบบการเมืองที่รับผิดชอบต่อสังคมและลดการทุจริตประทุติมิชอบ

(4) เพื่อแก้ปัญหาความยากจนและเพิ่มศักยภาพและโอกาสของคนไทยในการพึ่งพาตนเอง ให้ได้รับโอกาสทางการศึกษาและบริการทางสังคมอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง สร้างอาชีพเพิ่มรายได้ ยกกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ให้ชุมชนและประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและปรับกลไกของภาครัฐให้เอื้อต่อการแก้ปัญหา

เป้าหมาย

(1) เป้าหมายคุณภาพทางเศรษฐกิจ สร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจมหภาคให้เศรษฐกิจโดยรวมขยายตัวอย่างมีคุณภาพและเสถียรภาพ โดยมีเป้าหมายให้เศรษฐกิจขยายตัวร้อยละ 4-5 ต่อปี สามารถเพิ่มการจ้างงานใหม่ในประเทศได้ไม่ต่ำกว่า 230,000 คนต่อปี มีอัตราเงินเฟ้อเฉลี่ยไม่เกินร้อยละ 3 ต่อปี รักษาการเกินดุลบัญชีเดินสะพัดให้คงอยู่เฉลี่ยประมาณร้อยละ 1-2 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ และรักษาทุนสำรองเงินตราต่างประเทศให้มีเสถียรภาพเพื่อสร้างความเชื่อมั่นของนักลงทุน รวมทั้งปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เพิ่มสมรรถนะภาคการผลิตให้แข่งขันได้ โดยให้การส่งออกขยายตัวไม่ต่ำกว่าร้อยละ 6 ต่อปี ให้ผลิตภาพการผลิตรวมในภาคเกษตรเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 0.5 ต่อปี ผลิตภาพการผลิตรวมในภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 3 ต่อปี เพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยว โดยมีรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างประเทศเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 7-8 ต่อปี และให้คนไทยท่องเที่ยวภายในประเทศเพิ่มขึ้นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 3 ต่อปี

(2) เป้าหมายการยกระดับคุณภาพชีวิต ให้ประเทศไทยมีโครงสร้างประชากรที่สมดุล และขนาดครอบครัวที่เหมาะสม โดยรักษาแนวโน้มภาวะเจริญพันธุ์ของประชากรให้อยู่ในระดับทดแทนอย่างต่อเนื่อง คนไทยมีสุขภาพดี มีคุณภาพ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีคุณธรรม มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม ให้ประชาชนอายุ 15 ปีขึ้นไป มีการศึกษาโดยเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 9 ปี ในปี 2549 ยกกระดับการศึกษาของแรงงานไทยให้ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไป ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50 ในปี 2549 ขยายการประกันสุขภาพให้ครอบคลุมประชาชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม และให้มีระบบการคุ้มครองทางสังคมที่สร้างหลักประกันแก่คนไทยทุกช่วงวัย ตลอดจนเพิ่มความเข้มแข็งให้ชุมชนและประชาสังคมและใช้กระบวนการชุมชนเข้มแข็งขับเคลื่อนให้เกิดการมีส่วนร่วมพัฒนาเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ รวมทั้งปรับระบบบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพและประชาชนมีส่วนร่วม

(3) เป้าหมายการบริหารจัดการที่ดี สร้างระบบราชการที่มีประสิทธิภาพ มีขนาดและโครงสร้างที่เหมาะสม ท้องถิ่นมีขีดความสามารถจัดเก็บรายได้สูงขึ้นและมีระบบสนับสนุนการกระจายอำนาจให้โปร่งใส มีระบบตรวจสอบด้วยการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็ง เพื่อให้การป้องกันและปราบปรามการทุจริตประพฤติมิชอบเกิดประสิทธิผลอย่างแท้จริง

(4) เป้าหมายการลดความยากจน ให้มีการดำเนินมาตรการทางเศรษฐกิจที่เอื้ออาทรต่อคนจน พร้อมทั้งเพิ่มโอกาสการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างศักยภาพให้คนจน เข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกัน สามารถพึ่งตนเองได้ เพื่อลดสัดส่วนคนยากจนของประเทศไทยให้อยู่ในระดับไม่เกินร้อยละ 12 ของประชากรในปี 2549

2.3.2 แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2545-2549)

สาระสำคัญของแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 6

การจัดทำแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 6 (2545-2549) ยังคงยึดหลักการพัฒนาที่เน้น คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ตามแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ที่ยังคงยึดหลักการนี้ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 และแผนพัฒนากรุงเทพฉบับที่ 6 ยังให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 และ

สอดคล้องกับพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ที่กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของราษฎรในการพัฒนาท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัตินี้กรุงเทพมหานครในฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษเต็มพื้นที่เพียงแห่งเดียวของประเทศ ต้องปรับบทบาท ภารกิจ และกระบวนการบริหารจัดการเพื่อเตรียมพร้อมในการรับถ่ายโอนอำนาจหน้าที่และภารกิจจากรัฐ

ในอีกมิติหนึ่งของการจัดทำแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 6 ได้มุ่งเน้นให้เกิด การพัฒนาที่ยั่งยืน จึงได้วางแนวทางการพัฒนาในทุกด้านอย่างสมดุล และเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนของสังคม ทั้งภาคประชาชน ภาคเอกชน และภาคราชการ เข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการพัฒนากรุงเทพมหานคร

วิสัยทัศน์การพัฒนากทม.

จากการประมวลและสังเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องและมีผลต่อการพัฒนากทม. ทั้งทิศทางในการพัฒนาประเทศ นโยบายกระทรวงมหาดไทย นโยบายผู้บริหาร กทม. ผลการดำเนินการพัฒนากทม.ที่ผ่านมา ผลจากการระดมความคิดเห็นและความมุ่งหวังของประชาชนจากหลากหลายสาขาอาชีพในทุกเขตพื้นที่ กทม. และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนากทม. ทั้งภาคราชการ และภาคเอกชน ตลอดจนปัจจัยและสถานการณ์ที่มีผลต่อการพัฒนากทม. สามารถกำหนดเป็นวิสัยทัศน์การพัฒนากทม. ดังนี้ กทม.เป็นเมืองน่าอยู่ ด้วยการบริหารจัดการที่ดี และมีความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของสังคม โดยชุมชนมีความเข้มแข็ง ครอบครัวมีความอบอุ่นและสงบสุข

พันธกิจหลักการพัฒนา

เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์การพัฒนากทม.ดังกล่าว กทม.จึงได้กำหนดพันธกิจหลักการพัฒนาไว้ 7 ประการ ดังนี้

1. การสร้างระบบบริหารจัดการที่ดี โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การวางแผนพัฒนา การตรวจสอบ เพื่อให้เกิดความโปร่งใสในการบริหาร และการปกครอง

2. การสร้างความเข้มแข็งด้านการเงินการคลังโดยปรับปรุงกระบวนการบริหารการเงินการคลังให้สอดคล้องกับอำนาจหน้าที่และภารกิจที่มีอยู่เดิม และที่ได้รับโอนจากการกระจายอำนาจจากรัฐสู่ท้องถิ่น
3. การพัฒนาศักยภาพของคนและชุมชนให้เข้มแข็ง และสามารถพึ่งพาตนเองได้
4. การสร้างระบบการคมนาคมขนส่ง ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ที่มีประสิทธิภาพและสนับสนุนแนวทางการพัฒนาเมือง
5. การเพิ่มศักยภาพของผังเมืองให้เป็นเครื่องมือชั้นนำและสนับสนุนการพัฒนาเมืองอย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาด้านอื่นๆ
6. การเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกิดสภาวะแวดล้อมที่ดีของเมืองอย่างยั่งยืน
7. การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารและการบริการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการที่ดี

วัตถุประสงค์การพัฒนา

1. เพื่อสร้างสรรคกรุงเทพมหานครให้เป็นเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน บนพื้นฐานความสมดุลแห่งวิถีไทยและโลกาภิวัตน์
2. เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ทุกคนได้รับโอกาสในการศึกษา การบริการสังคม การประกอบอาชีพ การพัฒนาศักยภาพทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และทักษะในการประกอบอาชีพอย่างถ้วนหน้าและเท่าเทียมกัน
3. เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีในการบริหารราชการกรุงเทพมหานคร และส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน
4. เพื่อสร้างเสถียรภาพทางการเงินและการคลังของกรุงเทพมหานครให้มีความมั่นคง มีทรัพยากรการเงินครอบคลุมการพัฒนาทุกด้าน ทั้งการพัฒนาคน การพัฒนาเมือง และการพัฒนาการบริหาร

2.3.3 นโยบายการท่องเที่ยว

ทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549)

ผลักดันให้ไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อไปโดยอาศัยเงื่อนไขทางภูมิศาสตร์ ความมั่นคงทางการเมือง และการพัฒนาเครือข่ายเส้นทางคมนาคมกับประเทศเพื่อนบ้าน ให้สามารถเชื่อมโยงกันได้โดยสะดวก พร้อมกับรักษาคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวให้คงไว้ซึ่งความมีเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ ความเป็นธรรมชาติ ความสะอาด ความปลอดภัย ตลอดจนการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาเยือน เพื่อก่อให้เกิดการกระจายรายได้ในประเทศมากขึ้น

นโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวปี 2540-2546

- 1) ส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและทรัพยากรการท่องเที่ยว ควบคู่กับสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อให้สามารถรองรับการขยายตัวของนักท่องเที่ยวในระยะยาวและคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติสืบไป
- 2) ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างรัฐและเอกชนทั้งประชาชนในท้องถิ่นให้เข้ามามีบทบาทร่วมกันแก้ไขหรือป้องกันปัญหาการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการพัฒนาและบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีคุณค่า ช่วยดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น
- 3) สนับสนุนการพัฒนาปัจจัยการให้บริการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะระบบการให้บริการข้อมูลข่าวสารด้วยโครงข่ายคอมพิวเตอร์ทั้งภายในและระหว่างประเทศ
- 4) ส่งเสริมความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งในด้านการพัฒนา และส่งเสริมการตลาดท่องเที่ยว รวมทั้งพัฒนาระบบเครือข่ายการคมนาคมขนส่งและสิ่งอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการบริการท่องเที่ยวต่างๆ เพื่อพัฒนาประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้
- 5) ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรในชาติให้เป็นนักท่องเที่ยวที่ดี มีความรักความหวงแหนและช่วยทำนุบำรุงทรัพยากรมรดกทางการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนมีความโอบอ้อมอารีให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยไมตรีจิตอันดีงามสืบไป

6) ส่งเสริมการผลิตบุคลากรในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ให้มีปริมาณสอดคล้องกับความต้องการของตลาด มีคุณภาพได้มาตรฐานในระดับนานาชาติ เพื่อรองรับนโยบายการเปิดเสรีด้านการค้าและบริการ ตลอดจนสนับสนุนให้บุคลากรชาวไทย มีงานทำในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

7) กำกับดูแลให้นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการธุรกิจ ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ได้รับความคุ้มครองตาม พ.ร.บ.ธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ.2535 รวมทั้งผลักดันให้มีการกวดขันด้วยมาตรการต่างๆ ในการให้ความคุ้มครองรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างจริงจังต่อเนื่องตลอดไป

8) ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและส่งผลดีต่อการพัฒนา

9) ส่งเสริมเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีคุณภาพเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวภายในประเทศเพิ่มมากขึ้น พักอยู่นานวัน กระตุ้นการใช้จ่ายให้มากขึ้น และเดินทางกระจายไปทั่วภูมิภาค โดยคำนึงถึงขีดความสามารถหรือข้อจำกัดในการรองรับได้ของแต่ละแห่ง

10) สร้างค่านิยมให้ชาวไทยเพิ่มการเดินทางท่องเที่ยวและจับจ่ายใช้สอยภายในประเทศกระจายไปทั่วภูมิภาคตลอดปี เพื่อเพิ่มดุลการท่องเที่ยงให้มากยิ่งขึ้น และเป็น การกระจายความเจริญไปสู่ท้องถิ่นอันจะเป็นผลดีต่อการพัฒนาการทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศต่อไป

11) พิจารณาการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวเท่าที่จำเป็นและเหมาะสมในลักษณะของการลงทุน ร่วมทุน หรือให้การส่งเสริมสนับสนุนการลงทุนเพื่อประโยชน์โดยส่วนรวมของชาติและองค์กร

กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยว ปี 2540-2546

1) ผลักดันให้มีการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง และเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องและเหมาะสม โดยร่วมกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนพิจารณาและหาแนวทางร่วมกัน

2) รณรงค์และปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนโดยเฉพาะในท้องถิ่นเข้าใจและเห็นความสำคัญในเรื่องของการท่องเที่ยว และมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของตนให้อยู่ในสภาพที่ดี ตลอดจนสามารถให้ข้อมูล ข่าวสาร การบริการและความช่วยเหลือแก่นักท่องเที่ยวที่มาเยือนท้องถิ่นของตนได้

- 3) กำหนดบทลงโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบ หรือสร้างความเสื่อมโทรมให้แก่แหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง
- 4) เน้นการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์ให้มากขึ้น โดยให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่ทุกคน
- 5) รณรงค์โครงการรักษาความสะอาดในแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวหลัก โดยร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 6) ประสานงานประชุม ปรึกษาหารือ ตั้งคณะทำงานร่วม ททท. ทั้งในระดับนโยบายและปฏิบัติกับหน่วยงานราชการ ภาคเอกชน และประชาชน เพื่อวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวและแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมตามแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม
- 7) ศึกษาและพัฒนาาระบบข้อมูลสารสนเทศและระบบติดตามสถานะสิ่งแวดล้อมและมลภาวะในแหล่งท่องเที่ยวทั่วประเทศ
- 8) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ภาคเอกชนจัดตั้งสถาบันหรือจัดฝึกอบรมเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพในด้านการบริการ

2.5 ข้อสรุป

จากการศึกษารวบรวมแนวความคิด ทฤษฎี นโยบาย และแผนพัฒนาที่เกี่ยวข้องตามที่ได้นำเสนอไว้ สามารถสรุปความสำคัญที่จะนำไปใช้อธิบายหรือเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวและชุมชนในพื้นที่ศึกษาได้ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวถือเป็นปรากฏการณ์ในสังคมมนุษย์ โดยเป็นทางเลือกหนึ่งของการพักผ่อนหย่อนใจ หรือนันทนาการ แต่การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมนันทนาการที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองกลุ่มคือ คนในท้องถิ่น กับคนต่างถิ่น ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวก่อให้เกิดพัฒนาการในลักษณะต่างๆ อันเนื่องมาจากผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นต่อคนทั้งสองกลุ่ม กล่าวคือ มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การบริการและการตลาด เพื่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวซึ่งในขณะเดียวกันได้นำผลประโยชน์มาสู่ท้องถิ่นอันเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วย เกิดเป็นระบบการท่องเที่ยวเกิดขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ระบบการท่องเที่ยวมิได้จำกัดเพียงวงแคบเท่านั้น แต่มีความซับซ้อนที่เชื่อมโยงไปสู่เรื่องต่างๆ ที่เป็นสิ่งแวดล้อมของระบบด้วย มีการจัดการเข้ามาเกี่ยวข้อง มีการกำหนดเครื่องมือหรือวิธีการในการจัดการ และบทบาทของผู้เกี่ยวข้อง และความเชื่อมโยงต่างๆ เหล่านี้ก็มีลักษณะและรูป

แบบที่หลากหลาย อีกทั้งมีการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาไปตามปัจจัยต่างๆ ตามแต่ละช่วงเวลาในขณะนั้น เช่น เทคโนโลยี ข้อจำกัดของทรัพยากร ค่านิยมของสังคม ฯลฯ เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่เหมาะสม อย่างไรก็ตามผลที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวมีทั้งแง่บวกและแง่ลบ ซึ่งเป็นข้อคำนึงที่ต้องนำมาพิจารณาเพื่อให้การท่องเที่ยวเกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อเพิ่มผลดีและลดผลเสีย

ความพยายามหนึ่งของการที่ให้การท่องเที่ยวก่อประโยชน์สูงสุด คือการเสนอแนวความคิดและหลักการว่าด้วยเรื่องการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากแนวความคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งได้รับการยอมรับอย่างสูงในยุคที่โลกประสบกับปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด และปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด ป้องกันและแก้ไขปัญหาสังแวดล้อมต่างๆ ให้ทรัพยากรมีใช้ตลอดไปอย่างยั่งยืน แนวความคิดหลักการว่าด้วยการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนยังได้ขยายผลไปสู่แนวความคิดต่างๆ ในทำนองเดียวกันตามสภาพสังคมนั้นๆ ที่เป็นอยู่และมุมมองในแต่ละด้าน เช่น กระบวนทัศน์ใหม่การท่องเที่ยวไทย ซึ่งให้ความสำคัญกับบทบาทการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น โดยการพัฒนากการท่องเที่ยวภายใต้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 กำหนดให้ คน เป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนา โดยมองว่าการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหนึ่งในการพัฒนาคน เป็นสื่อกลางในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในสังคมและชุมชน

การพิจารณาเรื่องแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวและชุมชน จึงเป็นการพิจารณาความเป็นไปของการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงบทบาทการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนท้องถิ่นและประโยชน์ที่คนในชุมชนท้องถิ่นจะได้รับ โดยนำประเด็นต่างๆ มาเป็นพื้นฐานในการพิจารณา ทั้งเรื่องผลกระทบจากการท่องเที่ยว หลักการของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวภายใต้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ซึ่งเมื่อนำไปพิจารณากับข้อมูลด้านอื่นๆ เช่นสภาพข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา ก็จะทำให้ทราบว่าผลที่ได้ควรจะเป็นอย่างไร

2. แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน โดยความหมาย ปรัชญา แนวคิด หลักการ และเป้าหมายแล้วนับว่ามีความสอดคล้องอย่างยิ่งกับเรื่องการพัฒนาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาความคิด ความสามารถของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้ตนเองและชุมชนมีมาตรฐานการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น โดยถือว่า คน เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีความหมายและพลังซ่อนเร้นแฝงอยู่ อันได้แก่ กำลังความคิด แรงงาน ทักษะฝีมือ ซึ่งพลังเหล่านี้

นี้ ถ้าได้รับการชุดค้นและนำมาใช้ประโยชน์แก่ชุมชน ก็จะสามารถบันดาลความสำเร็จทั้งปวงแก่ชุมชนได้ วัตถุประสงค์หลักของการพัฒนาชุมชนคือ มุ่งกระตุ้นส่งเสริมให้ประชาชนแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มได้รู้จักใช้ความสามารถของตนเอง ช่วยตนเอง และมีส่วนร่วมในการสร้างความเจริญสู่ท้องถิ่น โดยอาศัยความต้องการที่แท้จริงหรือความคิดริเริ่มของประชาชนในชุมชนเป็นหลักในการดำเนินงาน

แนวคิดของการพัฒนาชุมชน อาจถือได้ว่าเป็นหลักการ หรือใช้เป็นแนวทางของการพัฒนาการท่องเที่ยวและชุมชนทางหนึ่ง

3. นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

นโยบายที่เกี่ยวข้องที่นำมาพิจารณาสำหรับการศึกษานี้ ได้แก่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 6

ในส่วนของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 นั้นถือว่าเป็นกรอบในระดับชาติที่เป็นจุดร่วมและตัวชี้้นำการดำเนินงานโดยรวม โดยที่สาระสำคัญของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ที่เกื้อหนุนหรือส่งเสริมการท่องเที่ยวและพัฒนาชุมชน คือแนวคิดหลักที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนา คน ซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนา การมุ่งเน้นการพัฒนาในลักษณะองค์รวมหรือบูรณาการ เช่น การพัฒนาคนจะต้องพัฒนาที่ตัวคนและพัฒนาปัจจัยต่างๆ ที่อยู่รอบตัวคนควบคู่ไปด้วย ทั้งครอบครัว ชุมชน สภาพแวดล้อม ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ให้เชื่อมโยงเกื้อกูลกันอย่างสมดุล โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในสังคมภายใต้กลไกต่างๆ ที่ประสานสอดคล้องกันทั้ง ภาครัฐ เอกชน ประชาชน ในระดับต่างๆ ทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่นและชุมชน และเป็นการมีส่วนร่วมแบบครบกระบวนการพัฒนา คือ ร่วมในการคิด การตัดสินใจ การดำเนินการ การปรับปรุง และร่วมในการติดตามประเมินผล ซึ่งแนวคิดหลักตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 นี้ น่าจะถือว่าเป็นเป้าหมายของการศึกษาในครั้งนี้ด้วย

ส่วนนโยบายการท่องเที่ยวภายใต้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 นี้ ได้ระบุนโยบายและกลยุทธ์ในการเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างเอกชนกับรัฐ รวมทั้งประชาชนในชุมชนท้องถิ่นให้มีบทบาทในการร่วมกันแก้ไขหรือป้องกันปัญหาทางการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการพัฒนาและบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีคุณค่า ช่วยดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น รวม

ทั้งนโยบายในการที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและส่งผลดีต่อการพัฒนา

ส่วนนโยบายของแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 6 ยังคงยึดหลักการพัฒนาที่เน้นคน เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ตามแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 โดยยังคงให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา โดยมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงได้วางแนวทางการพัฒนาในทุกด้านอย่างสมดุล เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนของสังคม ทั้งภาคประชาชน ภาคเอกชน และภาคราชการ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนากรุงเทพมหานคร